

A BO NA VARVAI LUKA I GA TUMU IA

A tinata lua

¹ Tago mangoro dia tar tumu ra varvai ure ra lavur magit di kapupi ia pire dat, ² da diat dia ga gigira papa ra vunapaina ma dia ga tultul ta ra tinata, dia ga tul tar diat ta vevet, ³ damana iau ga nuk ia ba i boina ba iau bula ina tumu mal tar ia tam, Teopilo ra luluai, tago iau ga vakilang vanavana ra nga i ra lavur magit par papa amana, ⁴ Upi una nunure ra dovotina ure ra lavur magit di ga tovo u tana.

Di vaarike ba Elisabet na kava Ioanes

⁵ Ta ra kilala kai Erodes, a King kai ra Iudaia, tika na tena tinabar i ki abara a iangina Sakaria, a vuna tena tinabar Abia; ma kana taulai a iangina Elisabet, a bul mur tai Aron. ⁶ Dir a ura tena takodo ta ra mata i God, dir murmur bulu ra lavur vartuluai par ma ra lavur varkurai bula, kai ra Luluai. ⁷ Ma pa ta natu i dir, tago Elisabet i biu, ma dir a ura patuana.

⁸ Io, ba i papait boko ra papalum kai ra tena tinabar ta ra mata i God, ta ra e na papalum kai kana vuna tarai, ⁹ ma varogop ma ra mangamangana iat ta ra papalum kai ra tena tinabar, kana ra tiniba pi na ruk ta ra pal na vartabar kai ra Luluai upi na tun ra magit i ang na katkat. ¹⁰ Ma ra kor na tarai par dia araring ra pia ta ra pakana bung di tuntun ra magit i ang na katkat tana. ¹¹ Ma

tika na angelo kai ra Luluai i tur pa pirana ta ra papar a lima tuna ta ra uguugu na magit i ang na katkat. ¹² Ba Sakaria i gire, i lavur nuknuk tana, ma i burut muka. ¹³ Ma ra angelo i tatike tana: Sakaria, koko una burut, di tar valongore kaum niaring, ma kaum taulai, Elisabet, na kava natum, ma una tar ra iangina ba Ioanes. ¹⁴ Una ga ma una gugu boko; ma mangoro bula diat a gugu tago da kava. ¹⁵ Tago na ngala ta ra mata i ra Luluai, pa na mome ra vain ba ra tava i dekdek, ma na buka ma ra Takodo na Tulungen papa ta ra bala i nana. ¹⁶ Ma na ben vatalil mangoro na natu i Israel tadav ra Luluai kadia God. ¹⁷ Na lua tana ma ra mangamangana kai Elias, ma ta ra dekdekina bula; na vamaram tar ra bala i ra umana patuana tadav ra umana natu i diat; ma na ben ra lavur tena niol tadap ra kabinana kai ra lavur tena takodo, upi na mal pa ra tarai kai ra Luluai. ¹⁸ Sakaria i tir ra angelo: Ava laka ra magit ina nunure go tana? Tago iau a patuana, ma i manga muka ra kilala kai kaugu taulai. ¹⁹ Ma ra angelo i tatike tana: Iau Gabriel, iau vala turtur ta ra mata i God; di ga tulue iau upi ina ve u, ma upi ina kap go ra bo na varvai piram. ²⁰ Io, pa una tata muka, una papaua ka tuk ta nam ra bung da pait ot pa go ra lavur magit tana, tago pa u nurnur ta kaugu tinata, nina da pait ot pa ia boko ta kana kilala. ²¹ Ma ra tarai dia ungunng pa Sakaria, dia kakaian tago i ki vailik ta ra pal na vartabar. ²² Ba i tar irop, i mama tata pa diat; dia nunure ba i tar gire ra ninana ta ra pal na vartabar; ma i tututu ka ta diat, ma i bombom uka. ²³ Ba i tar par kana e na balaguan, i talil mulai ra kubana.

²⁴ Ta nam ra e, Elisabet, kana taulai, i lalau pa ra bul, ma i paraparau ra ilima na gai, i tatike:
²⁵ Ra Luluai i tar pait ra dari tagu ta nam ra e i gire ung iau tana, upi na tak vue kan iau nam ra magit iau kaina tana pire ra tarai.

Di vaarike ba Maria na kava Iesu

²⁶ Ba i tar laptikai kana gai God i tulue ra angelo Gabriel ta ra pia na pal Galilaia, a iangina Nasaret, ²⁷ tadav ra inip na vavina, nina Iosep, a bul mur tai David, i ga vapopoe bat ia; a iang i nam ra inip na vavina Maria. ²⁸ I ruk pirana, ma i tatike: Una gugu, u ti doan muka, ra Luluai i ki piram. ²⁹ Ma i manga lavur nuknuk ta go ra tinata, ma i nuknuk ra balana ba ra varvagai ava go? ³⁰ Ma ra angelo i tatike tana: Maria, koko una burut, tago God i gugu muka tam. ³¹ Valongore! Una lalau pa ra bul, una kava natum, a tutana, ma una tar ra iangina ba Iesu. ³² Ma na rararang, ma da vatang ia ba Natu i ra Ngala Muka; ma ra Luluai God na tul tar tana ra kiki na king kai tamana David; ³³ na kure vatikene ra kuba i Iakob; kana varkurai pa na ga mutu. ³⁴ Maria i biti tai ra angelo: Na dave go, tago pa amir la ma ta tutana? ³⁵ A angelo i tatike tana: A Takodo na Tulungen na ki tam, ma ra dekdek i ra Ngala Muka na vamalur u, ma da vatang nam ba una kava boko ba ra tena gomgom, Natu i God. ³⁶ Ma gire, niurum Elisabet, ia ra tubuan na vavina, ma di ga vatang ia ma ra biu, ma go i tar lalau pa bula ra bul, a tutana, ma i tar laptikai kana gai. ³⁷ Tago pa ta tinata kai God ba na bilua. ³⁸ Maria i tatike:

Iau go kari iau a tultul kai ra Luluai, da pait ia tagi da kaum tinata. Ma ra angelo i vana kan ia.

Maria i vage pa Elisabet

³⁹ Ta nam ra e, Maria i tut, ma i vana lulut ta ra gunan i lualuana ta ra pia na pal kai Iuda; ⁴⁰ ma i ruk ta ra kuba i Sakaria ma i vage pa Elisabet.

⁴¹ Ba Elisabet i valongore ra tinata na varvagai kai Maria, a bul i ruarua ra balana; ma Elisabet i buka ma ra Takodo na Tulungen; ⁴² ma i manga tatike dari: U kaka, u ti doan ta diat ra vaden par, ma na doan bula nam una kava boko. ⁴³ Ma ia laka iau, upi na i kaugu Luluai na vana piragu?

⁴⁴ Ba iau valongore ra nilaim ta ra varvagai, a bul i gugu, ma i ruarua ra balagu. ⁴⁵ Ma nina i tar nurnur, i ti doan, tago da pait ot pa nam ra lavur magit ra Luluai i ga tatike tana.

⁴⁶ Ma Maria i tatike:
A tulungeagu i pite pa ra Luluai.

⁴⁷ A tulungeagu i gugu tai God, kaugu Tena Valaun.

⁴⁸ Tago i tar gire ung kana tultul na vavina vakuku; tago papa gori ra lavur taun tarai diat a vatang iau ba iau doan.

⁴⁹ Tago nina i dekdek muka, i tar pait kapi ra umana ngala na magit i tagu; ma i gomgom ra iangina.

⁵⁰ Ma kana varmari i tadav ra lavur taun tarai mutu, dia ru ia.

⁵¹ I ga ve tar ra ongor ma ra limana; i tar re varbaiane diat dia kolakolo ma ra nuknuk i ra bala i diat.

⁵² I tar vairop vue ra umana king, ma i tar vangala ra umana luveana.

- 53 I tar tabar vamaur pa diat dia mulmulum ma ta bo na magit; ma i tar tul vamulmulum vue ra umana tadar.
- 54 I tar maravut kana tultul Israel, upi na kodop ra varmari,
- 55 (Da i ga tatike tai kada tarai lualua) tadav Abaraam, ma ra lavur bul mur vatikai tana.
- 56 Ma Maria i ki pirana da ra utul a gai, ma i talil mulai ta ra kubana.

Elisabet i kava Ioanes ra Tena Baptaiso

57 Ma ra bung kai Elisabet i vut ba na kakava tana, ma i kava ra bul tutana. 58 Ma ra lavur talaina ma ra umana niuruna dia valongore ba ra Luluai i tar manga mari ia, ma dia gugu varurung me. 59 Ba i tar lavutul kana bung, dia vaninara ba diat a poko kikil ra bul, ma dia mainge upi diat a tar ra iang i tamana tana ba Sakaria. 60 Ma nana i pue, i biti: Koko; a iangina ka Ioanes. 61 Dia biti tana: Pa ta niurum i kap nam ra iang. 62 Ma dia tir tamana, dia tutu ia ka, ba ava i mainge da vatang ia. 63 Ma i tutu upi ta pal a davai, ma i tumu ia tana dari: A iangina Ioanes. Ma dia kaian par tana. 64 Ma i tak vuavue ra ngiene, ma i tapala ra karameana, ma i tata muka, i pite pa God. 65 Ma diat par dia ki maravai, dia burut muka; ma go ra lavur tinata i po vanavana ta ra gunagunan par Iudaia, nina i lualuana. 66 Ma diat par dia valongore, dia nuknuk vake ta ra bala i diat, dia biti: A mangamangana bul ava go? Tago ra lima i ra Luluai i ga maravut ia.

Sakaria i varvai na propet

- 67 Ma tamana, Sakaria, i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i varvai na propet dari:
- 68 Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel; tago i tar tadap ra taraina, ma i tar pait kapi kadia varvalaun.
- 69 Ma i tar vatur ra dekdek i kada varvalaun ta ra kuba i kana tultul David,
- 70 (Da i ga tatike ma ra ngie i kana lavur propet papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan),
- 71 A varvalaun kan kada lavur ebar, ma kan ra lima i diat bula dia milmilikuane dat;
- 72 Upi na vaarike ra varmari tadav kada lavur lualua, ma upi na nuk pa kana gomgom na kunubu;
- 73 Ma kana tinata bula i ga vavalima me tai tama i dat Abaraam.
- 74 Ba na valaun dat kan ra lima i kada lavur ebar, upi dat a toratorom tana, ma koko dat a burut;
- 75 Dat a torom ta ra luaina matana ma ra gomgom, ma ra mangamangana takodo ta kada nilaun par.
- 76 Ma da vatang u natugu, ba u a propet kai ra Ngala Muka;
- Tago una lualua ta ra Luluai, una mal are kana lavur nga;
- 77 Upi da vamototone kana tarai ta ra varvalaun, ma ta ra punpun vue ai kadia lavur varpam,
- 78 Ta go ra ngala na varmari kai kada God, a lar marama na vana rikai ta dat i tana.

79 Na raro taun diat dia kiki ta ra bobotoi, ma ta ra malur na minat bula, upi na vateten ra kau i dat ta ra nga na malmal.

80 Ma ra bul i taiak ra pakana, ma i dekdek vanavana ra tulungeana, ma i kiki ra pupui tuk ta nam ra bung ba na tur rikai tana pire ra tarai Israel.

2

Maria i kava Iesu (Mat 1:18-25)

1 Ta nam ra kilala Kaisar Augusto i kure upi da tumu ra iang i ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika. 2 Go ia ra luaina tutumu ma di pait ia ba Kirinio i kure Siria. 3 Ma ra tarai par dia vana ta kadia lavur pia na pal upi da tumu ra iang i diat. 4 Iosep bula i vana marama Nasaret, a pia na pal Galilaia, ura Iudaia ta ra pia na pal kai David, a iangina Beteleem, tago ia ra te ra kuba i David, ma kana vuna tarai kai David bula; 5 upi da tumu ra iangina, ma ra iang i Maria bula, nina i ga vapopoe bat ia, ma i tanan. 6 Ba dir ki, i ot ra bung ba na kakava tana. 7 Ma i kava ra luaina natuna, a tutana, ma i pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vadiop ia ta ra dum na nian kai ra vavaguai, tago di tar kor vue dital ta ra pal na vavagil.

A umana tena balabalaure sip ma ra umana angelo

8 Ta umana tena balabalaure sip dia mono bat kadia kikil na sip ra marum ara ra pui maravai ta nam ra gunan. 9 Ma ra angelo kai ra Luluai i

tur pa pire diat, ma ra minamar kai ra Luluai i raro kikil diat, ma dia burut muka. ¹⁰ A angelo i tatike ta diat: Koko avat a burut, tago iau pot ma ra bo na varvai na gugu muka ba na tadav ra lavur tarai par; ¹¹ tago gori di tar kava kavava Tena Valaun, nina ba Kristo, ra Luluai, ta ra pia na pal kai David. ¹² Ma avat a vakilang ia dari: Avat a gire tadav ra kuramana di ga pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vava ta ra dum na nian kai ra vavaguai. ¹³ Ma mangoro na te ra bala na bakut dia pot vakaian maravut nam ra angelo, dia pite pa God, ma dia tatike:

¹⁴ A pite varpa urama muka pire God,

Ma ra malmal ta ra rakarakan a gunagunan parika pire nam ra tarai dia varmaram me.

¹⁵ Ba ra umana angelo dia tar vana kan diat urama ra bala na bakut, a umana tena balabalaure sip dia biti: Go dat a vana Beteleem, dat a gire nam ra magit di tar pait ia, a Luluai i tar ve dat i tana. ¹⁶ Ma dia vana lulut, dia gire tadav Maria ma Iosep ma ra kuramana, ma i vava ta ra dum na nian kai ra vavaguai. ¹⁷ Ba dia gire, dia vaarike ra tinata di ga tatike ure go ra bul.

¹⁸ Ma diat par dia valongore, dia kakaian ta ra lavur tinata ra umana tena balabalaure sip dia varvai tana. ¹⁹ Ma Maria i kodop vake go ra lavur tinata, ma i nuknuk ia ta ra balana. ²⁰ A umana tena balabalaure sip dia talil, dia pite pa God ma dia ru ia ta ra lavur magit dia tar valongore, ma dia tar gire bula, da nina di ga ve diat i tana.

Di vaiang Iesu

²¹ Ba i par ra lavutul na bung upi da poko kikir ia, dia vaiang tar ra iangina ba Iesu, da ra angelo i ga vatang tar ia ba pa di ga ti lalau pa ia boko.

Di tul tar Iesu tai ra Luluai

²² Ba i tar par ra lavur bung na varvagogomgom ure dir, da ra varkurai kai Moses, dir kap ia urama Ierusalem, upi dir a tul tar ia tai ra Luluai, ²³ (da di ga tumu ia ta ra varkurai kai ra Luluai: Da vatang ra lavur bul tutana par ba di turpi ma diat, ba ra umana gomgom pire ra Luluai), ²⁴ ma dir vartabar da ra tinata ta ra varkurai kai ra Luluai ma ra ivu uka, ba ra ivu nat na balu. ²⁵ Tika na tutana i ki Ierusalem, a iangina Simeon, a tena takodo, ma ra tena variru bula, ma i kiki ung upi ra varmaram kai ra Israel; ma ra Takodo na Tulungen i ki tana. ²⁶ A Takodo na Tulungen i ga vamatotone, ba pa na mat boko, na gire value ra Kristo kai ra Luluai. ²⁷ Ma i ruk ma ra Tulungen ta ra pal na vartabar, ma ba dir taulai dir pot ma ra kuramana Iesu, upi dir a pait nina ra mangamangana tana da ra varkurai, ²⁸ i puak pa ia, i pite pa God, ma i tatike:

²⁹ Luluai, go una pala vue kaum tultul,

Upi na vana ma ra varmaram, da kaum tinata:

³⁰ Tago ra ura kiau na matagu dir tar gire kaum varvalaun,

³¹ Nina u tar mal pa ia ta ra mata i ra lavur vuna tarai par;

³² A kapa upi na vateten ra lavur Tematana, ma upi ra minamar bula kai kaum tarai Israel.

³³ Tamana ma nana dir kaian ta go ra lavur tinata dari ure; ³⁴ ma Simeon i tata vadoane dir, ma i tatike tai nana, Maria: Di ga vaki go ra bul

upi mangoro na tarai Israel diat a bura tana, ma mangoro diat a tut rikai tana; ma upi ra vakilang da varpuai tana; ³⁵ maia, ma ra pakat na go ra tulungeam; upi ra lavur ninunuk ta ra bala i ta mangoro na po rikai. ³⁶ Ma tikai bula, ra iangina Ana, a propet, natu i Panuel, ta ra vuna tarai Aser, (go ra vavina i manga tubuan, dir ga ki ma kana tutana ra lavurua na kilala papa ta kadir varbean, ³⁷ ma i ga ua ta ra lavutul na vinun ma a ivat na kilakilala,) ma pa i vana kan ra pal na vartabar, i lolotu, ma i vevavevel, ma i araring a bungbung na keake ma ra bungbung na marum. ³⁸ Ta nam ra pakana bung i ruk, ma i pite pa God, ma i varvai ure ra bul ta diat par dia kiki ung pa ra varvalaun kai Ierusalem.

Dital talil mulai Nasaret

³⁹ Ma ba dital tar pait ot pa ra lavur magit parika da ra varkurai kai ra Luluai, dital talil mulai Galilaia ta kadir pia na pal Nasaret.

⁴⁰ Ma ra bul i ga taiak vanavana ma i ga patuan vanavana bula, ma i ga buka. vanavana ma ra kabinana, ma ra varmari kai God i ga ki tana.

Iesu i ki ta ra pal na vartabar

⁴¹ Ta ra kilakilala par tamana ma nana dir vanavana urama Ierusalem ta ra lukara na bolo lake. ⁴² Ba i tar a vinun ma a ivut kana kilala, dital vana urama, da ra mangamangana i ra lukara; ⁴³ ba dia tar ki vue ra bungbunguna, dia talil, ma ra bul, Iesu, i ki vavakai ka Ierusalem, ma tamana ma nana pa dir nunure; ⁴⁴ dir nuk ia, ba dia varagur ma ra tarai, ma dir vana pa tika na bung; dir tikatikan upi ia pire ra umana niuru i

dital ma ra umana talai dital; ⁴⁵ ba dir mama gire upi ia, dir talil mulai Ierusalem, dir tikitikan upi ia. ⁴⁶ Ma ba dir tar tikan pa ra utul a bung, dir na tadav ia ta ra pal na vartabar, dia ki ma ra umana tena vartovo, i valavalongore diat, ma i titir diat; ⁴⁷ ma diat par dia valongore, dia kaian ta kana kabinana ma ta kana tinata bula. ⁴⁸ Ba dir gire tadav ia, dir kaian, ma nana i tatike tana: Natugu, dave u tar pait ia dari ta mimir? Amir ma tamam, amir tar tikitikan up u, ma i tar tabun ra bala i mimir tam. ⁴⁹ Ma i tatike ta dir: Amur tikitikan upi iau dave? Pa amur nunure vang ba i topa iau, ba ina balaguan ta ra papalum kai Tamagu? ⁵⁰ Ma pa dir matoto ta go kana tinata. ⁵¹ Ma dital irop, dital vana Nasaret, ma i toratorom ta dir; ma nana i kodop vake go ra lavur tinata ta ra balana. ⁵² Iesu i kabinana vanavana, ma i taiak vanavana, ma ra varmari kai God ma kai ra tarai bula i ngala vanavana pirana.

3

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai (Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ioa 1:19-28)

¹ Ba Kaisar Tiberio i tar varkurai a vinun ma a ilima na kilala, ma Pontio Pilato i tena varkurai na gunan aro Iudaia, ma Erodes i luluai aro Galilaia, ma turana Pilipo i luluai ta ra gunagunan Ituraia ma Trakoniti, ma Lisanio ia ra luluai Abilene, ² ma ba Anas ma Kaiapas dir ra ura tena tinabar lualua, a tinata kai God i tadav Ioanes, natu i Sakaria ara ra bil. ³ Ma i vana ta ra gunagunan par maravai Iordan, i varvarvai ta ra baptaiso na nukpuku upi ra punpun vue ai ra

lavur varpian, ⁴ da di ga tumu ia ta ra buk na tinata kai Iesaia ra propet, dari:

“A nilai tikai i oraoro ara ra bil ba:
Avat a mal are ra nga kai ra Luluai,
Avat a pait kodo kana lavur nga.

⁵ Da punang ra lavur male par,
Ma da ap ra lavur lualuana par,
A magit i gegagege na takodo,
Ma nina i tung pitipit na tamataman;

⁶ Ma ra lavur tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika diat a gire ra varvalaun kai God.”

⁷ I tatike dari tai ra lavur kor dia vanavana tadav ia upi na baptaiso diat: Avat a umana bul mur ta ra umana vui, to ia i ga vaale avat upi avat a lop kan ra kankan namur? ⁸ Avat a vuai ra vuai vavat ba na topa ra nukpuku, ma koko avat a nuk ia ta ra bala i vavat dari: Ave tamana ma Abaraam; tago iau tatike ta vavat ba, God na vangala ra umana bul mur tai Abaraam ta go ra lavur vat. ⁹ Ma go muka di tar vung ra pem pire ra lavur vuna davai, ma ra davai par, ba pa i vuai ra bo na vuaina, da mut vue, ma da vue ta ra iap.

¹⁰ Ma ra kor na tarai dia tir ia: Ava avet a pait ia? ¹¹ Ma i tatike ta diat: Nina ba kana ra ivu olovoi, na tul tar ta tikai tai nina ba pa kana ta na; damana bula ra magit na nian. ¹² Ma ta umana tena balabalaure totokom dia pot upi ra baptaiso, ma dia biti tana: Tena Vartovo, ava avet a pait ia? ¹³ Ma i tatike ta diat: Koko avat a.vaongo ure ra totokom upi na ngala tai nina di ga kure tar ia ta vavat. ¹⁴ Ma ra umana tena vinarubu dia tir ia: Ma avet, ava avet a pait ia? Ma i biti ta diat:

Koko avat a vakaina ta tikai; koko avat a vartakun vavaongo; avat a lagar ta kavava vapuak.

¹⁵ Ma tago ra tarai dia nuknuk ung pa ra Kristo, ma ra tarai par dia nununuk ta ra bala i diat ure Ioanes, ba ia ra Kristo bar, ¹⁶ Ioanes i tatike ta diat par: Iau baptaiso avat ma ra tava ka, ma tikai na murmur boko, i dekdek ta mimir, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara na pal a kauna, nina na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen, ma ra iap. ¹⁷ Ma i vatur kana vuavue vit, ma na vagogom muka kana vuvuvung na vit, ma na vung varurue ra vit ta kana pal na vuvuvung ma na tun vue ra palina ma ra iap ba pa da pun ia muka.

¹⁸ Ma mangoro bula ra tinata na vargat i varve ra bo na varvai me ta diat. ¹⁹ Ma tago i pit Erodes ra luluai ure Erodiias, ra tulai kai turana, ma ure ra lavur varpam i ga pait ia, ²⁰ Erodes i varuk Ioanes ta ra pal na banubat ma i ga vot mule kana mangamangana me.

Ioanes i baptaiso Iesu

(Mat 3:13-17; Mar 1:9-11)

²¹ Ba di tar baptaiso ra tarai par, di tar baptaiso Iesu bula, ma ba i araring, a bakut i taprei, ²² ma ra Takodo na Tulungen i vana ba taun ia, ma i vung ra pal a pakana da ra uka, ma ra nilai tikai i arikai marama ra bala na bakut dari: U natugu, a bul na vakak, iau gugu muka tam.

Ra niluluk na vuna tarai kai Iesu

(Mat 1:1-17)

²³ Ba Iesu i tur pa ra vartovo, i ga laun vue ra utul a vinun na kilakilala bar, ma ia natu i Iosep (di biti ka damana) natu i Eli, ²⁴ natu i

Matat, natu i Levi, natu i Melki, natu i Iana, natu i Iosep, ²⁵ natu i Matatio, natu i Amos, natu i Naum, natu i Esli, natu i Nagai, ²⁶ natu i Mat, natu i Matatio, natu i Semei, natu i Iosek, natu i Ioda, ²⁷ natu i Ioanan, natu i Resa, natu i Serubabel, natu i Salatiel, natu i Neri, ²⁸ natu i Melki, natu i Adi, natu i Kosam, natu i Elmadam, natu i Er, ²⁹ natu i Iosua, natu i Elieser, natu i Iorim, natu i Matat, natu i Levi, ³⁰ natu i Simeon, natu i Iuda, natu i Iosep, natu i Ionam, natu i Eliakim, ³¹ natu i Melea, natu i Mena, natu i Matata, natu i Natan, natu i David, ³² natu i Iese, natu i Obed, natu i Boas, natu i Sala, natu i Nason, ³³ natu i Aminadab, natu i Admin, natu i Ami, natu i Esrom, natu i Pares, natu i Iuda, ³⁴ natu i Iakob, natu i Isak, natu i Abaraam, natu i Tara, natu i Nakor, ³⁵ natu i Seruk, natu i Raga, natu i Pelek, natu i Eber, natu i Sala, ³⁶ natu i Kainan, natu i Apakad, natu i Sem, natu i Noa, natu i Lamek, ³⁷ natu i Matusala, natu i Enok, natu i Iared, natu i Maleleel, natu i Kainan, ³⁸ natu i Enos, natu i Set, natu i Adam, natu i God.

4

Satan i valar Iesu

(Mat 4:1-11; Mar 1:12-13)

¹ Iesu i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i talil maro ra Iordan, ma ra Tulungen i agure ura ra bil, ² i ki tana a ivat na vinun na bung, ma Satan i valavalam ia. Pa i en ta magit ta nam ra lavur bung; ma ba dia tar par, i mulmulum muka. ³ Ma Satan i tatike tana: Ba u natu i God, una kure go ra vat upi na gem. ⁴ Iesu i biti tana: Di ga tumu ia ba: “A tarai pa dia laun ta ra kinanang na gem

uka.” ⁵ Ma i agure urama, i ve tar tana ra lavur kiki na varkurai ta ra rakarakan a gunagunan parika ta ra ik a ngungu pakana bung uka. ⁶ Ma Satan i tatike tana: Ina tabar iu ma go ra varkurai parika ma ra minamar bula tana, tago di ga tul tar ia tagu, ma ina tabar nina me ba iau mainge. ⁷ Ona una lotu tagu, kaum parika. ⁸ Iesu i biti tana: Di ga tumu ia: “Una lotu tadav ra Luluai kaum God, ma una torom tana ka.” ⁹ Ma i agure urama Ierusalem, ma i vaki ia liu ta ra bur na pal na vartabar, ma i biti tana: Ba u natu i God, una pil ba mamati; ¹⁰ tago di ga tumu ia:

“Na tul tar kana umana angelo tam, diat a bal-aure u. ¹¹ Ma go bula:

“Diat a puak vatur u ma ra lima i diat, kan una tuke ra kaum ta ra vat.”

¹² Iesu i tatike tana: Di ga tatike: “Koko una valar ra tuluai kaum God.”

¹³ Ba Satan i tar valam ia ma ra lavur varilam parika i vana papa kan ia.

*Iesu i tur pa kana papalum aro Galilaia
(Mat 4:12-17; Mar 1:14-15)*

¹⁴ Iesu i talil ma ra dekdek i ra Tulungen urama Galilaia, ma i rarang vanavana ta ra lavur gunagunan. ¹⁵ Ma i vartovo ta kadia lavur pal na lotu, ma diat par dia pite pa ia.

*Di okole vue Iesu aro Nasaret
(Mat 13:53-58; Mar 6:1-6)*

¹⁶ Ma i pot Nasaret, nam i ga tavua tana; i ruk ta ra pal na lotu ta ra Bung Sabat, da kana mangamangana iat, ma i tur upi na luluk. ¹⁷ Ma di tul tar tana ra buk kai ra propet Iesaia. Ma i

pelegi ra buk, ma i na tadav ra pakana di ga tumu ia tana dari:

¹⁸ “A Tulungea i ra Luluai i ki tagu,

Tago i tar tap iau upi ina varve ra bo na varvai tadav ra lavur luveana;

I tar tulue iau upi ina varvai dari: Da papa vue diat di ga banubat diat,

Ma ra lavur pula diat a nana mulai;

Upi ina pala vue diat dia dala,

¹⁹ Ma upi ina varvai ure ra e na varvalaun kai ra Luluai.”

²⁰ Ma i paum ra buk, i tul tar ia mulai tai ra tultul, ma i ki ra pia, ma ra tarai par ta ra pal na lotu dia bobobe. ²¹ Ma i tatike ta diat: Gori di tar pait ot pa go ra tutumu ta ra talinga i vavat. ²² Ma dia mulaot par tana, ma dia kaian ta ra ko na tinata i tatike; ma dia titir ure ba: Go laka natu i Iosep? ²³ Ma i tatike ta diat: Kan avat a tatike go ra tinata valavalar tagu: Tena valagar, una valagar iu mulai; nam par ave valongore ba u ga pait ia arama Kapernaum, una pait ia bula ati ta kaum gunan iat. ²⁴ Ma i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta propet ba di ru ia ta kana gunan. ²⁵ A dovot go iau tatike ta vavat ba: Mangoro na ua na vavina dia ga ki Israel ta ra kilala i Elias, ba di babat ra lavur bakut a utul a kilala ma ra laptikai na gai, ma ra ngala na mulmulum i tup ra gunagunan parika; ²⁶ ma pa di ga tulue Elias tadav diat, tadav uka ra ua na vavina ta ra pia na pal Sarepta ta ra gunan Sidon. ²⁷ Ma mangoro na vukavuka dia ga ki Israel ta ra kilala kai Elisa ra propet, ma pa di vagomgom ta na ta diat, ia kaka Naaman a te Siria. ²⁸ Ma diat par dia ki ra pal

na lotu, dia kankan ba dia valongore go ra lavur tinata; ²⁹ ma dia tut, ma dia okole vue kan kadia pia na pal, ma dia ben ia ta ra papar a tavarat ta nam ra luana di ga pait kadia pia na pal tana, upi diat a vue valilie vaba ia. ³⁰ Ma i vana ka livuan kan diat.

*Ra tutana ba ra tabaran i ovai tana
(Mar 1:21-28)*

³¹ Ma i vana Kapernaum, a pia na pal Galilaia. Ma i tovo diat ta ra Bung Sabat ³² ma dia kaian ta kana vartovo, tago kana tinata i dekdek. ³³ Tika na tutana ta ra pal na lotu, a dur na tabaran i ovai tana, ma i oraoro mat dari: ³⁴ Dor dave ma u, u Iesu a te Nasaret? U tar vut laka upi una ubu vue avet? Iau nunure u, u a Tena Gomgom kai God. ³⁵ Iesu i bor bat ia, i biti: Una ki mut, ma una irop kan ia. Ba ra tabaran i tar pul vabura vue uro ra pia livuan ta diat, i irop kan ia, ma pa i ga vakaina. ³⁶ Ma i tup diat par ra bunurut, ma dia titir vargilliane diat dari: A tinata ava go? Tago i kure vadekdek ra umana dur na tabaran, ma i tulue diat ma dia irop uka. ³⁷ Ma ra varvai ure i vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan.

*Iesu i valagar pa mangoro na minait
(Mat 8:14-17; Mar 1:29-34)*

³⁸ Ma i tut, i vana kan ra pal na lotu, i ruk ta ra kuba i Simon. Ma nimu i Simon i tup ia muka ra malamalapang, ma dia lul ia ure. ³⁹ I tur pa pirana, ma i tugal ra malamalapang, ma i oton muka; ma i tut, ma i kudakudar ta diat.

⁴⁰ Ba ra keake i vana ba, diat par ba ra umana niuru i diat dia mait ma ra. lavur mangamangana minait, dia kap diat pirana, ma i vung ra ura

limana ta diat par, ma i valagar diat parika. ⁴¹ Ma ra umana tabaran dia irop kan ra mangoro, ma dia oro dari: U Natu i God. Ma i bor bat diat, pa i nur tar diat upi diat a tata, tago dia nunure ba ia ra Kristo.

*Iesu i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia
(Mar 1:35-39)*

⁴² Ba i tar keake, i irop, ma i vana ta ra pakana pui, ma ra kor na tarai dia tikan mur ia, ma dia tadav ia upi diat a tigel vake, pi koko na vana kan diat. ⁴³ Ma i biti ta diat: Ina varve ra lavur bo na varvai ure ra varkurai kai God ta ra lavur enana pia na pal bula; ure go di ga tulue iau. ⁴⁴ Ma i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia.

5

*Iesu i oro pa ra umana bul vartovo
(Mat 4:18-22; Mar 1:16-20)*

¹ Ba ra tarai dia kor varkamkamir bat ia, ma dia valongore ra tinata kai God tana, i turtur ra valian ta ra tava kikel Genesaret; ² ma i gire ra ura mon dir boko maravai ra valian, a umana tena vinoara dia ga vana kan dir, dia puk kadia umana ubene. ³ Ma i koa tai tikai ta dir ra ura mon, nina kai Simon, ma i biti ba da ule ukara ra ik kan ra valian. Ma i kiki tana, i tovo ra kor na tarai. ⁴ Ba i tar par kana tinata, i tatike tai Simon: Avat a vana ukara ra lamanana ma avat a vung kavava umana ubene upi ta en. ⁵ Simon i biti tana: Tena Vartovo, ave tar ongor vatikai ra marum, ma pa ave voare pa ta ikilik; ia kaka, ta go kaum tinata ka ina vung mule ra umana ubene. ⁶ Ba dia tar vung ia, dia voare pa mangoro, na en tuna, ma

kadia umana ubene i tarada; ⁷ ma dia kaluve ra umana talai diat tai ta ra mon upi diat a maravut. Ma dia tadav diat, ma dia vabuka ra ura mon parika, ma dir to na dudu. ⁸ Ba Simon Petero i gire, i va timtimum maravai ta ra ura malmalikun na kak i Iesu, ma i biti: Luluai, una vana kan iau, tago iau a tena varpian. ⁹ Tago i kaian, ma diat bula dia ki me, ta nam ra gogor na en ta, dia tar voare pa ia; ¹⁰ damana bula Iakobo ma Ioanes, a ura natu i Sebedαιο, dital varbete ma Simon. Iesu i biti tai Simon: Koko una burut; papa gori una voare pa ra tarai. ¹¹ Ba dia tar value vaur ra ura mon, dia vana kan kadiat parika, ma dia mur ia.

*Iesu i vagomgom ra vukavuka
(Mat 8:1-4; Mar 1:40-45)*

¹² Ba i ki tai tika na pia na pal, tika na tutana ba ra vukavuka i vartamtabirit tana, i ki tana; ba i gire Iesu, i va timtimum pirana, ma i lul ia dari: Luluai, ba u mainge una vagomgom iau, una pait ia ka. ¹³ Ma i tulue ra limana, ma i tatike: Iau mainge; una gomgom uka. Ma ra vukavuka i par lulut kan.ia. ¹⁴ Ma i tical ia ba koko na ve ta tikai: Una vana, una ve pa iu tai ra tena tinabar, ma una tul tar nam ra magit Moses i ga vatang upi ia, ure kaum varvagomgom upi ra vakilang ta diat. ¹⁵ A varvai ure go i manga po uraure; ma mangoro na kor na tarai dia vana varurung upi diat a valongore, ma upi da valagar kadia lavur minait. ¹⁶ Ma i vana irai ra pupui, i araring.

*Iesu i valagar ra kakak
(Mat 9:1-8; Mar 2:1-12)*

¹⁷ Ma ta tikai ta nam ra umana bung i varvar-tovo, ma ta ra umana Parisaio ma ta ra umana tena vartovo ta ra varkurai dia ki pirana, dia tar vut maro ra gunagunan parika Galilaia, ma Iudaia, ma Ierusalem ma ra dekdek i ra Luluai i ki tana upi na valavalagar. ¹⁸ Ma ra tarai dia puak pa ra vava ma tikai ra tutana i kakak i va tana, ma dia mainge upi diat a ruk me, upi diat a vadiop ia pirana. ¹⁹ Ba dia mama ruk me, tago ra kor na tarai, dia kao urama ra ul a pal, dia tatik ia, ma dia valure vaba ia ma ra vava livuan, ta ra mata i Iesu. ²⁰ Ba i gire kadia nurnur, i tatike: To An, di tar re vue kaum lavur varpian. ²¹ Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia nununuk, ma dia biti: To ia go i varvul? To ia na re vue ra lavur varpian, ia kaka God? ²² Iesu i nunure ra nuknuk i diat, ma i tir diat: Ava nam ava nuknuk ia ta ra bala i vavat? ²³ Nuve pa i dekdek? Ba da tatike: Di tar re vue kaum lavur varpian ba dari: Una tut, una vana ka? ²⁴ Ma upi avat a nunure ba Natu i ra tutana i rere vue ra lavur varpian ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): Iau tatike tam: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana ra kubam. ²⁵ Ma i tut vuavuai ta ra mata i diat par, i puak pa nam i ga vava tana, ma i vana ra kubana, ma i pite vanavana pa God. ²⁶ Ma dia manga kaian par tana, ma dia pite pa God, ma i tup diat ra bunurut, dia tatike: Gori da tar gire ra lavur enana magit.

Iesu i oro pa Levi

(Mat 9:9-13; Mar 2:13-17)

²⁷ Ba i par go ra lavur magit i vana ma i gire tadv ra tena balabalaure totokom, a iangina Levi, i

kiki ta ra pal na totokom, ma i biti tana: Una mur iau. ²⁸ Ma i tut kan kana lavur magit parika, ma i mur ia. ²⁹ Ma Levi i mal pa ra ngala na lukara ure ta ra kubana; ma mangoro muka na tena balabalaure totokom dia ki me ta ra nian. ³⁰ A umana Parisaio, ma kadia umana tena tutumu, dia tata mukumuk ure kana tarai na vartovo, dia biti: Dave ava ian ma ava momo varurung ma ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana tena varpian? ³¹ Iesu i biti ta diat: Diat dia laun pa dia kaina upi ra tena valagar, diat ika dia mait. ³² Pa iau pot upi ina oro pa ra lavur tena takodo, ia kaka ra lavur tena varpian iat, ta ra nukpuku.

A tinir ure ra vinevel
(*Mat 9:14-17; Mar 2:18-22*)

³³ Ma dia tatike tana: A tarai na vartovo kai Ioanes dia vala vevel, ma dia vala araring; damana bula diat kai ra lavur Parisaio; ma kaum dia iaian ma dia momamomo. ³⁴ Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai kalama diat a vevel dave ba ra taulai kalama i ki boko pire diat? ³⁵ A kilala na vut boko ba di tar tak vue ra taulai kalama kan diat; ta nam ra kilala diat a vevel muka. ³⁶ Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat: Pa ta i arik kutu vue ta ik kan ra kalamana mal upi na ingit tar ia ta ra maulana mal; kan na arik vakaina ra kalamana, ma ra pakana kalamana pa na topa bula ra maulana. ³⁷ Ma pa ta i lolonge tar ra kalamana vain ta ra maulana paura, kan ra kalamana vain na rada ra paura, ma na talingir, ma ra paura bula na kaina. ³⁸ Da lolonge tar ra kalamana vain ta ra kalamana paura. ³⁹ Pa ta tutana ba i tar mome ra

maulana vain, na mainge ra kalamana; tago na biti: A maulana iat i boina.

6

A tinir ure ra Bung Sabat (Mat 12:1-8; Mar 2:23-28)

¹ Ba i vanavana alalu ta ra uma na kon ta ra Bung Sabat, kana tarai na vartovo dia doko pa ta umana vo na kon, dia gigie ma ra lima i diat, ma dia en ia. ² Ta ra umana Parisaio dia tatike tana: Dave ava pait nam ba pa i ko ta ra Bung Sabat? ³ Iesu i tatike ta diat: Pa ava luk boko vang nam David i ga pait ia ba i mulmulum, ma diat bula dia ga varagur me? ⁴ Ba i ga ruk ta ra pal kai God, i tak pa ra gem na ginigira, i iaian tana, ma i tabar diat bula dia varagur me; nina i tabu ba da en ia, adiat ika ra umana tena tinabar. ⁵ Ma i biti ta diat: Natu i ra tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat.

Ra tutana i li ra limana (Mat 12:9-14; Mar 3:1-6)

⁶ Tai tikai bula ra Bung Sabat, i ruk ta ra pal na lotu ma i vartovo; ma tika na tutana i ki tana, i li ra limana tuna. ⁷ Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia kiki ue pa ia ba na valagar bar ta ra Bung Sabat, ba pata, upi diat a takun ia me. ⁸ Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i tatike tai ra tutana i li ra limana: Una tut, una tur rikai abara livuan. Ma i tut, ma i tur rikai. ⁹ Iesu i tatike ta diat: Iau tir avat: I takodo ta ra Bung Sabat, ba da pait ra boina ba da pait ra varpam? Upi da varvalaun ba upi da vardodoko? ¹⁰ Ma i bobobe vurbingitane diat par, ma i tatike tai nina i li ra limana: Una tulue ra limam; ma i tulue,

ma ra limana i ung mulai. ¹¹ Ma dia buka ma ra mangamangana lunga; ma dia tata guvai, ba ava diat a pait ia tai Iesu.

*Iesu i pilak pa ra vinun ma a ivut na apostolo
(Mat 10:1-4; Mar 3:13-19)*

¹² Ta nam ra e i tutua urama ra luana upi na araring, ma ra marum par i ki vataikai ta ra niaring tadav God. ¹³ Ba i tar keake i oro pa kana tarai na vartovo, ma i pilak pa ra vinun ma a ivut ta diat, ma i vatang tar diat ba ra umana apostolo: ¹⁴ Simon, i vatang tar ra iangina bula ba Petero, ma Andreas, dir turana, Iakobo ma Ioanes, Pilipo ma Batolomaio. ¹⁵ Mataio ma Tomas, Iakobo, natu i Alpaio ma Simon, di vatang ia ba ra Lup Vararak, ¹⁶ Iudas, natu i Iakobo, ma Iudas Iskariot, a tena vavagu.

*Iesu i tovo ra tarai ma i valagar diat
(Mat 4:23-25)*

¹⁷ Ma dia irop varurung me, ma dia tur ta ra pakana gunan i tamataman, ma mangoro kana tarai na vartovo, ma mangoro na tarai maro Iudaia parika ma Ierusalem, ma ra valvalian Tiro ma Sidon, ¹⁸ dia vut upi diat a valongore, ma upi da valagar pa kadia lavur minait; ma di valagar pa diat par dia kaina ma ra umana tabaran. ¹⁹ Ma ra kor na tarai par dia mainge ba diat a bili ia; tago ra dekdek i vana rikai tana, ma i valagar diat par.

*A gugu ma ra niligur
(Mat 5:1-12)*

²⁰ Ma i bobobe kana tarai na vartovo, ma i tatike: Avat a lavur luveana, ava ti doan, tago

kavavat boko ra varkurai kai God! ²¹ Avat ava mulmulum gori, ava ti doan; tago avat a maur boko. Avat ava tangi gori, ava ti doan; tago avat a nongon boko! ²² Ava ti doan ba ra tarai dia milmilikuane avat, ma ba dia turtur irai kan avat, ma ba dia kaba avat, ma ba dia vul ra iang i vavat da ra kaina ta, ure ra iangigu parika! ²³ Avat a ga ta nam ra bung, ma avat a pil ma ra gugu, tago na ngala kavava vapuak arama ra bala na bakut; tago kadia tarai lualua dia ga pait ia bula damana tai ra lavur propet. ²⁴ Na kaina ta vavat ava uviana, tago ava tar kale pa kavava gugu! ²⁵ Na kaina ta vavat ava ti maur gori, avat a mulmulum boko! Na kaina ta vavat ava nonganongon gori, tago avat a tabun, ma avat a tangi boko! ²⁶ Na kaina ta vavat ba ra tarai par dia pite pa avat! Tago damana bula kadia tarai lualua dia ga pait ia tai ra lavur propet vavaongo.

A varmari pire ra umana ebar

(Mat 5:38-48; 7:12a)

²⁷ Iau tatike ta vavat ava valavalongor: Avat a mari kavava lavur ebar, avat a pait ra boina ta diat dia milikuane avat. ²⁸ Avat a tata vadoane diat dia vul avat, ma avat a araring ure diat dia vakaina avat. ²⁹ Ma nina i par tika na pagupagu na ngiem, una tul tar ta ra tikai bula; koko u muie vake kaum kolot tai nina i ra pa kaum olovoi bula. ³⁰ Una tabar diat par dia lul u, ma koko u titir upi kaum vurvur magit tai nina i tar tak pa ia. ³¹ Ma ra magit par ava mainge ba ra tarai diat a pait ia ta vavat, avat bula avat a papait ia ta diat. ³² Ba ava mari diat ika dia mari avat, ta ra ava da pite pa avat? Tago ra lavur tena varpam

dia mari vargilgiliane diat bula. ³³ Ba ava pait ra boina tadav diat ika dia pait ra boina ta vavat ta ra ava da pite pa avat? A umana tena varpiam bula dia papait damana. ³⁴ Ma ona dia kail i avat, ma ava kapupi diat ba diat a bali ia mulai, ta ra ava da pite pa avat? A umana tena varpiam bula dia ongo ta ra tarai na varpiam upi ra balbali mulai. ³⁵ Avat a mari kavava umana ebar; avat a pait ra boina ta diat; avat a ongo ba dia kail i avat, avat a nurnur uka; ma kavava vapuak na ngala, ma avat a umana natu i ra Ngala Muka; tago i mari diat bula pa dia pite pa ia, ma ra lavur tena varpiam. ³⁶ Avat a varmari, da Tama i vavat i varmari.

Koko ava varkurai
(Mat 7:1-5)

³⁷ Koko ava varkurai, ma pa da kure avat; koko ava vartakun, ma pa da takun avat; avat a papapala vue, ma da pala vue avat; ³⁸ avat a vartabar, ma da tabar avat ma ra bo na valavalar, da taun tar ia tana, da guaguan ia, ma na buka lake ta ra bala i vavat. Tago nam ra valavalar ava valavalar me, da valar balbali mulai me ta vavat.

³⁹ Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat dari: A pula na ben davatane ra pula? Pa dir a bura par vang ta ra tung? ⁴⁰ A tutana na vartovo pa i ngala ta dir ma kana tena vartovo; ma nina i tar ot kana vartovo, nam na vardada ka ma kana tena vartovo. ⁴¹ Dave u gire ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam, ma pa u nuk pa ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? ⁴² Ma una tatike dave tai turam ba: Turagu, ina tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na matam, ma pa u gire nam ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? U

vaongo, una ele value vue nam ra davai ta ta ra kiau na matam, ma una nana bulu, upi una tikir vue ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam.

A davai ma ra vuaina tana
(*Mat 7:16-20; 12:33-35*)

⁴³ Pa ta bo na davai ba na kaina ra vuaina; ma pa ta kaina davai ba na boina ra vuaina. ⁴⁴ Da vakilang ra davai par ta ra vuai diat. Tago a tarai pa dia git pa ra lovo ta ra kait, ba ra vuai na vain ta ra davai vakuku. ⁴⁵ A bo na tutana i vaarike ra bo na magit ta ra bo na vuvuvung ta ra balana; ma ra kaina tutana i vaarike ra kaina magit ta ra kaina vuvuvung; tago ra ngiene i tatike nam ra balana i buka me.

A ura tena pait pal
(*Mat 7:24-27*)

⁴⁶ Dave ava vatang iau ba: Luluai, Luluai, ma pa ava pait nam ra lavur magit iau tatike? ⁴⁷ Nina i tadav iau, ma i valongore kaugu tinata, ma i torom tana, ina ve tar ia ta vavat nam ra magit ba dir a vardada me: ⁴⁸ dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal, i kalie ura iat, i page ta ra ul a vat; ma ba ra lovon i ngala, a polo i alir tar ta ra pal ma i mama vamaliara, tago di ga page bulu ia. ⁴⁹ Ma ia nam i valongore ma pa i torom tana, dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal ta ra pia ruprup, ma ra lovon i alir tar tana, ma i tarip vuavuai, ma ra tinarip kai nam ra pal i ngala muka.

7

*Iesu i valagar ra tultul kai tika na luluai na
vinarubu, a te Rom
(Mat 8:5-13)*

¹ Ba i tar tatike vapar vue go ra lavur tinata ta ra talinga i ra tarai, i olo Kapernaum.

² Ma ra tultul kai tika na luluai na vinarubu i mait, i to na mat; ma kana luluai i mari ia. ³ Ba i valongore ure Iesu, i tulue ta ra umana patuana Iudaia tadav ia upi diat a lul ia ba na vana ma na valagar kana tultul. ⁴ Ba dia pot pire Iesu, dia lul vovo pa ia dari: I topa ia ba una pait go ure; ⁵ tago i mari kaveve vuna tarai, ma ia kaka i ga pait kaveve pal na lotu. ⁶ Ma Iesu i mur diat. Ba i maravai ra pal, a luluai na vinarubu i tulue ta ra umana talaina tadav ia ma ra tinata dari: Luluai, koko u balaguan tana, tago pa iau ko upi una ruk ra kubagu, ⁷ ma pa iau ga nuk ia ba iau ko upi ina tadav u; una tatike ke ta tinata ma kaugu tultul na lagar. ⁸ Tago iau a tutana bula, nina iau ki ra vavai ra varkurai, ma di ga tul tar ra varkurai tagu ure ta tarai na vinarubu; ba iau tatike tai tikai: Una vana, i vana ka; ma tai ta ra tikai: Una mai, i vut uka; ma tai kaugu tultul: Una pait go, i pait ia ka. ⁹ Ba Iesu i valongore go ra tinata, i kaian tana, ma i tur tapuku, ma i tatike tai ra tarai dia mur ia: Iau tatike ta vavat, pa iau ga na tadav ra nurnur pire ra tarai Israel i ngala dari. ¹⁰ Ma diat di ga tulue diat, dia talil tadav ra pal, ma dia gire ra tultul i tar lagar.

Iesu i vatut pa mule natu i ra ua na vavina

¹¹ Pa i vavuan namur, i olo ta ra pia na pal Nain, kana tarai na vartovo ma ra kor na tarai bula dia varagur me. ¹² Ba i maravai ra mataniolo ta ra pia na pal, dia kip voe ra minat i tikai, a kopono ko natu i ra ua na vavina, ma mangoro na tarai mara ra pia na pal dia varagur me. ¹³ Ba ra Luluai i gire ra vavina, i mari ia, ma i tatike tana: Koko una tangi. ¹⁴ Ma i vana maravai, i bili ra po na kurit; ma diat dia puak ia dia turtur uka. Ma i tatike: U, a barmana, iau tatike tam ba, una tut! ¹⁵ Ma nam i ga tar mat, i ki, ma i tata. Ma i tul tar ia tai nana. ¹⁶ Ma ra tarai dia burut par, ma dia pite pa God, dia tatike: A ngala na propet i tar vana rikai pire dat; ma God i tar tadav ra taraina. ¹⁷ Ma go ra varvai ure i vana uraure Iudaia parika ma ra gunagunan par dia tur kikilane.

*A tarai na vartovo kai Ioanes ra Tena Baptaiso
(Mat 11:2-19)*

¹⁸ A tarai na vartovo kai Ioanes dia ve Ioanes ta go ra lavur magit par. ¹⁹ Ma Ioanes i oro pa ra ivu tutana ta kana tarai na vartovo, ma i tulue dir tadav ra Luluai upi dir a tir ia: U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ²⁰ Ba dir tar vut pirana, dir tatike: Ioanes, ra Tena Baptaiso, i tulue amir, ba amir a tir u ba: U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ²¹ Ta nam ra pakana bung i valagar mangoro kan kadia lavur ngunungut ma ra lavur minait, ma kan ra lavur tabaran, ma i vanana pa mangoro na pula. ²² Ma i biti ta dir: Amur a vana mulai, amur a ve Ioanes ta go ra lavur magit amur tar gire, ma amur tar valongore bula: Ba ra umana pula dia nana mulai, a umana

vukavuka dia gomgom mulai, a umana vaut dia valongor, di valaun mule ra umana minat, ma di ve ra bo na varvai ta diat ra lavur lueana. ²³ Ma i ti doan muka nina ba pa i tutukai ure ta magit i tagu.

²⁴ Ba ra ura tultul kai Ioanes dir tar vana, i tatike tai ra kor na tarai ure Ioanes dari: Ava ga vana uria ra pui upi avat a gire ra ava? A vuvur bar i malmaliara ta ra vuvu? ²⁵ Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A tutana bar i mong ma ra mal kumau? Diat dia mong ma ra ngatngat na mal, ma dia doan ma ra lavur bobo na magit, dia ki ra kubakuba i ra umana king. ²⁶ Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A propet laka? Maia, iau tatike ta vavat, a ngala iat muka ta diat ra lavur propet. ²⁷ Ia go di ga tutumu ure dari:

“Iau tulue kaugu tultul na lua tam,
Na mal are kaum nga na lua tam.”

²⁸ Iau tatike ta vavat: Ta diat par ra vaden dia ga kava diat, pa ta i ngala ta diat ma Ioanes, ma nina i ikilik ta ra varkurai kai God, i ngala ta dir. ²⁹ Ma ra tarai par ba dia valongore, ma ra umana tena balabalaure totokom bula, dia mulaot tai God, tago di ga baptaiso diat ma ra baptaiso kai Ioanes. ³⁰ Ma ra lavur Parisaio ma ra umana melemuna ta ra varkurai dia vue ra vartovo kai God, ma pa dia baptaiso tana. ³¹ Ava bar ina valarue ra tarai me ta go ra taun tarai? Dia vardada ma ra ava? ³² Dia vardada ma ra umana bul dia oraoro vargil dari: Ave tar vuvu ra dedede, ma pa ava malagene tana, ave tar kukula ma ra tinangi ma pa ava tangi maravut. ³³ Tago Ioanes ra Tena Baptaiso i ga vut ma pa i ga enen ra gem, ma pa

i ga momome ra vain; ma ava tatike ure ba: A tabaran i ovai tana. ³⁴ Natu i ra tutana i ga vut, ma i ga ian ma i ga momo, ma ava tatike: Go ra tutana a lup nian, ma a lup mome vain bula, ma ra talai ra lavur tena balabalaure totokom, ma ra lavur tena varpiam bula. ³⁵ Ia kaka, a minatoto i po boabo ta ra lavur natuna.

Iesu i ki ta ra kuba i Simon ra Parisaio

³⁶ Tika na Parisaio i ting pa ia upi dir a ian me. Ma i ruk ra kuba i ra Parisaio ma i ki ta ra nian. ³⁷ Ma tika na vavina ta nam ra pia na pal, a tena varpiam, i nunure ba Iesu i ki ta ra nian ta ra kuba i ra Parisaio, ma i ruk ma ra pal a tava na varku. ³⁸ Ma i tur namur tana pire ra ura kauna, i tangtangi, i puk ra ura kauna ma ra lur na matana, i u dir ma ra pepe na uluna, ma i manga galum ra ura kauna, ma i tap dir ma ra varku. ³⁹ Ba nina ra Parisaio i ga ting pa ia, i gire, i nuk ia ta ra balana dari: Gala go ra tutana ra propet tuna, gala na nunure ra maukua i go ra vavina i bili ia, ba ra tena varpiam. ⁴⁰ Iesu i tatike bali ia tana: Simon, iau mainge ina ve u tai tika na magit. Ma i biti: Tena Vartovo, una tata ka. ⁴¹ A ivut dir ga kail pa ra mani pire ra tena piapie mani, tikai i kail pa ra ilima na mar na denaria* tana, ma ta ra tikai a ilima na vinun uka. ⁴² Ma tago pa ta magit ba dir a bali mule me, i tabar ika dir me. Nuve ta dir na manga mari ia? ⁴³ Simon i biti: Iau nuk ia ba nam di ga tabar ia ma ra mangoro. Ma i tatike tana: A dovot kaum

* **7:41:** A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

nuknuk. ⁴⁴ Ma i lingan tadav ra vavina, ma i biti tai Simon: U gire laka go ra vavina? Iau ga ruk ta go ra kubam, pa u tul tar ta tava tagu ure ra ura kaugu, ma go i tar pukpuk ra ura kaugu ma ra lur na matana, ma i tar u dir ma ra pepe na uluna. ⁴⁵ Pa u ga galum iau, ma go, papa ra pakana ba iau ga ruk, pa i ngo ma ra galum ra ura kaugu. ⁴⁶ Pa u ga ku ra ulugu ma ra dangi, go i tar tap ra ura kaugu ma ra varku. ⁴⁷ Kari iau tatike tam: Tago di tar re vue kana mangoro na varpam, i tar manga kana varmari; ma ta nina di re vue ra ikilik, i ikilik bula kana varmari. ⁴⁸ Ma i biti tai ra vavina: Di tar re vue kaum lavur varpam. ⁴⁹ Ma diat dia ki me ta ra nian, dia tir vargiliane diat: To ia go ba i rere vue ra lavur varpam bula? ⁵⁰ Ma i biti tai ra vavina: Kaum nurnur i tar valaun u, una vana ma ra malmal.

8

Ra vaden dia varagur ma Iesu

¹ Pa i vavuan namur, ma i vana vurvurbit ta ra lavur pia na pal, ma ra lavur gunan, i varvarvai, ma i kapkap ra bo na varvai ure ra varkurai kai God tadav diat; dia varagur ma ra vinun ma a ivut, ² ma ta umana vavina bula, nina i tar valagar diat kan ra umana tabaran, ma kan ra umana minait, Maria, a iangina bula Magdalene, nina ra lavurua na tabaran dia ga irop kan ia, ³ ma Ioana ra tulai kai Kusa, a tultul na tabarikik kai Erodes, ma Susana, ma mangoro bula dia maramaravut diat ma kadia vuvuvung.

*A tinata valavalar ure ra tena vinauma
(Mat 13:1-9; Mar 4:1-9)*

⁴ Ba ra ngala na tarai maro ta ra lavur pia na pal par dia kor tadav ia, i tatike ra vartovo valavalar dari: ⁵ A tena vinauma i irop pa upi na vaume ra pat i ra davai; ba i vauma vanavana, ta umana dia bura tar ta ra papar a nga, ma di ruarua diat, ma ra umana beo liuliu dia en vue diat. ⁶ Ma ta umana bula dia bura tar ta ra vat, ma ba dia gol dia makuk mulai, tago pa i pia polapolo. ⁷ Ma ta ra umana bula dia bura tar livuan ta ra kura kait, ma ra kait i tavua varurung ma diat, ma i arung bat diat. ⁸ Ma ta ra umana bula dia bura tar ta ra bo na pia, dia tavua ma dia vuai a marmar. Ba i tar tatike go ra lavur tinata i biti: Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par

(Mat 13:10-17; Mar 4:10-12)

⁹ Ma kana tarai na vartovo dia tir ia upi ra kukurai go ra tinata valavalar. ¹⁰ Ma i tatike ta diat: Di ga tul tar avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana i tur ivai ta ra varkurai kai God; ma tai ra lavur enana ta ra vartovo valavalar ika; upi diat a nana ma pa diat a gire, ma diat a valavalongor ma pa diat a matoto.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mat 13:18-23; Mar 4:13-20)

¹¹ Go ra vartovo valavalar i dari: A pat i ra davai, ia ra tinata kai God. ¹² Diat ta ra papar a nga, diat ba dia tar valongore, ma Satan i pot, ma

i tak vue ra tinata kan ra bala i diat, upi koko diat a nurnur, ma koko da valaun diat. ¹³ Ma nina diat ta ra vat, diat ba dia tar valongore, dia kapupi ra tinata ma ra gugu, ma pa ta okor i diat, pa dia nurnur vavuan, ta ra kilala na varilam dia bura ka. ¹⁴ Ma nina i ga bura tar livuan ta ra kura kait, diat dia tar valongore, ma ba dia vana, a lavur balaguan, ma ra lavur tabarikik, ma ra lavur nilibur ra pia, dia arung bat ia, ma pa i vuai bulu. ¹⁵ Ma nina ta ra bo na pia, nina diat ba dia valongore ra tinata ma ra bala i diat i boina ma i dovot bula, ma dia vatur vadekdek vake, ma dia vuai ma ra kini vamadudur.

Ra lamp na vavai ta ra la
(*Mar 4:21-25*)

¹⁶ Pa ta na ba i tar valiting ra lamp na tuba ma ra la, ba na vung ia ta ra vavai na vava; na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a gire ra kapana. ¹⁷ Tago pa ta magit di ga ive pa da vaarike boko; ma pa ta magit di vapidik ia, ba pa da nunure boko, ma na kapa. ¹⁸ Io, avat a balaure upi avat a valongor bulu; tago da tabar mule nam i vuvuvung, ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue tana nam ra ikilik i nuk ia ba kana.

Na i Iesu ma ra umana turana
(*Mat 12:46-50; Mar 3:31-35*)

¹⁹ Ma nana, ma ra umana turana dia pot pirana, ma dia mama tadav ia ta ra kor. ²⁰ Ma di ve ba: Nam ma ra umana turam go dia turtur ra pia, dia nuknuk up u. ²¹ Ma i biti ta diat: Nagu ma ra umana turagu go diat, dia valongore ra tinata kai God, ma dia torom tana.

*Iesu i tigel ra vuvu ma ra ta ma i malila muka
(Mat 8:23-27; Mar 4:35-41)*

²² Ma ta tika na bung i koa ta ra mon, diat ma kana tarai na vartovo, ma i tatike ta diat: Dat a vana uro tai ta ra papar a tava kikil; ma dia ulai pa. ²³ Ba dia vanavana ma ra sel, i va mat, ma ra vuvu ta i tut ta ra tava kikil, ma ra mon i to na buka ma ra tava, ma i maravai ba diat a virua. ²⁴ Ma dia tadav ia, dia vangun ia ma dia biti tana: Tena Vartovo, Tena Vartovo, da virua! Ma ba i tavangun, i tigel ra vuvu ma ra karangap i ra tava, ma dir ngo, ma i malila muka. ²⁵ I tir diat: Akave kavava nurnur? Dia burburut uka, ma dia kaian, dia tir vargilliane diat: To ia go, i kure ra vuvu ma ra tava ma dir torom tana?

*Iesu i vairop ra umana tabaran
(Mat 8:28-34; Mar 5:1-20)*

²⁶ Ma dia pukai ta ra gunan kai ra Gerasene, i maravai Galilaia. ²⁷ Ba i tar irop ura ra valian, dir varkuvo ma tika na tutana ta nam ra pia na pal a umana tabaran dia ovai tana, ma papa vailik pa i ga mong ma ra mal, ma pa i ga ki tai ta pal, ta ra umana babang na minat ika. ²⁸ Ba i gire Iesu i kukukula, i bura palar pirana, ma i manga tatike: Dor dave ma u, Iesu, Natu i ra God i Ngala Muka? Iau lul vovo pa u ba koko una vakadik iau. ²⁹ Tago i tar tulue ra tabaran ba na irop kan ra tutana. Tago i ga ti ubu pa ia vailik, ma dia balabalaure bat ia, dia ga vi ia ma ra umana vinau na palariam, ma ra umana palariam na keke, ma i al kutu ra lavur vivi par, ma ra tabaran i vo pa ia uro ra pupui. ³⁰ Iesu i tir ia: To ia ra iangim? Ma i tatike ba: A Loko; tago mangoro na tabaran

dia ovai tana. ³¹ Ma dia lul ia, ba koko na tulue diat uro ta ra ngala na tung. ³² Io, a ngala na kikir na boroi dia iaian ta ra luana, ma dia lul ia ba na tulue diat ba diat a ovai ta diat. Ma i tulue diat. ³³ Ma ra umana tabaran dia irop kan ra tutana, ma dia ovai tai ra umana boroi; ma ra umana boroi dia vila ba ta ra papar a kokopo uro ta ra tava kikir ma dia kongo par. ³⁴ Ba diat dia ga balaure diat, dia gire go, dia lop, dia varvai tana ta ra pia na pal ma ta ra gunagunan. ³⁵ Ma dia vana upi diat a gire go di tar pait ia, ma dia tadav Iesu, ma dia gire tadav ra tutana ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i kiki, i mong, ma i minana mulai, i ki pire ra ura kau i Iesu; ma dia burut. ³⁶ Ma diat dia ga gire, dia ve diat ba di tar valagar nina ba ra umana tabaran dia ga ovai tana. ³⁷ Ma ra tarai par ta ra lavur gunagunan kai ra Gerasene dia lul ia ba na vana kan diat; tago i tup diat ra bunurut; ma i koa ta ra mon ma i talil. ³⁸ Ma ra tutana ba ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i lul ia ba dir a varagur me; ma i tulue ke ma ra tinata dari: ³⁹ Una talil ra kubam, una varvai ta go ra umana ngala pa magit God i tar pait ia tam. Ma i vana, i varvarvai ta ra pia na pal par ure ra umana ngala na magit Iesu i tar pait ia tana.

Natu i Iairo ma ra vavina i ga bili ra mal kai Iesu

(Mat 9:18-26; Mar 5:21-43)

⁴⁰ Ba Iesu i talil, a kor na tarai dia vage pa ia, tago diat par dia kiki pa ia. ⁴¹ Ma tika na tutana, a iangina Iairo, ra tena kukure pal na lotu, i vut, ma i va timtimum pire ra ura kau i Iesu, i lul ia ba na vana ra kubana; ⁴² tago a vavina ik, ia kaka

ra kopono natuna, a vinun ma ra ivut bar kana kilala, i vava, i to na mat. Ba i vana, a kor na tarai dia kor bat ia.

⁴³ Ma tika na vavina i ga gapgap a vinun ma ra ivu kilala, ma i tar vapar vue kana tabarikik tai ra umana tena valagar, ma di maina valagar ia, go i pot namur tana, ⁴⁴ ma i bili ra ngu i kana mal, ma ra vinavana na gap i ngo muka. ⁴⁵ Ma Iesu i titir dari: Ia nam i tar bili iau? Ba dia tar varpuai, Petero ma diat bula dia tur me, dia biti: Tena Vartovo, go ra ngala na tarai dia koakor, ma dia kor bat iu. ⁴⁶ Iesu i biti: Tikai i tar bili iau, tago iau nunure ba ra dekdekigu i tar vana kan iau: ⁴⁷ Ba ra. vavina i gire ba i tar po rikai, vut, i dadadar, i va timtimum pirana, ma i ve ta ra mata i ra tarai par ra vuna i ga bili ia tana, ma ba i tar lagar vuavuai tana. ⁴⁸ Ma i biti tana: Natugu, kaum nurnur i tar valagar pa u; una vana ma ra malmal.

⁴⁹ Ba i tata boko, tikai i vut maro ra kuba i ra tena kukure pal na lotu, i tatike: Natum i tar mat, koko una vabalaguan mule ra Tena Vartovo. ⁵⁰ Iesu i valongore, ma i tatike: Koko una burut, una nurnur uka ma da valaun ia mulai. ⁵¹ Ba i pot ta ra pal, pa i nur pa ta tikai ba dir a ruk me, ia kaka Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma ra tama i ra vavina ik, ma nana bula. ⁵² Ma dia tangi par, dia tangie; ma i biti: Koko avat a tangi, tago pa i ti mat, i va mat ika. ⁵³ Ma dia nongone ke tago dia nunure ba i tar mat. ⁵⁴ Ma i vatur ra limana ma i oro dari: Vavina ik, una tut. ⁵⁵ Ma ra tulungeana i lilikun, ma i tut muka; ma Iesu i vartuluai upi ra ana ta magit ba na en ia. ⁵⁶ Tamana ma nana dir

kaian tana; ma i tugal dir, ba koko dir a ve ta tikai ta go di tar pait ia.

9

A vartuluai kai Iesu pire ra vinun ma a ivut na tarai na vartovo

(Mat 10:5-15; Mar 6:7-13)

¹ Ma i oro varurue pa ra vinun ma a ivut, ma i tul tar ra dekdek ma ra varkurai ta diat ure ra lavur tabaran ma upi diat a valagar ra umana minait. ² Ma i tulue diat ba diat a varvarvai ta ra varkurai kai God, ma diat a valagar ra lavur minait. ³ Ma i biti ta diat: Koko avat a kap ta magit ure kavava vinavana, koko ra buka, koko ra rat, koko ra gem, koko ra mani, ma koko ra ivu olovoi. ⁴ Ba ava ruk tai ta pal, avat a kiki vatikai tana, ma avat a vana mulai kan ia. ⁵ Ma diat par pa dia kapupi avat, ba ava vana mulai kan kadia pia na pal, avat a piar vue ra tobon ta ra kau i vavat upi ra vakilang ta diat. ⁶ Ma dia vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan, dia varvai ta ra bo na varvai, ma dia valavalagar ta ra gunagunan par.

Erodes i purpuruan

(Mat 14:1-12; Mar 6:14-29)

⁷ Ba Erodes, ra luluai, i valongore go parika di tar pait ia, i lavur nuknuk tana, tago ta umana dia biti ba Ioanes i tar laun mulai kan ra minat; ⁸ ma ta ra umana dia biti ba Elias i tar vut; ma ta ra umana bula dia biti ba tikai ta diat a umana propet amana tana i tar laun mulai. ⁹ Erodes i biti dari: Iau ga kutu vue ra ulu i Ioanes; ma to ia go iau valongore ra dari ure? Ma i nuk upi ia upi na gire.

*Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar
(Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ioa 6:1-14)*

¹⁰ Ba ra umana apostolo dia tar talil, dia ve ta ra lavur magit dia ga pait ia. Ma i agure diat, ma dia vana irai ta ra pia na pal a iangina Betsaida.

¹¹ A kor na tarai dia nunure, ma dia mur ia; ma i vage pa diat, ma i tata ta diat ure ra varkurai kai God, ma i valagar pa diat dia mait. ¹² Ba i ravian vanavana, ra vinun ma a ivut dia tadav ia, dia tatike: Una tulue go ra kor na tarai upi diat a vana ta ra umana pia na pal ma ta ra gunagunan vurvurbit, diat a va ma diat a kakap pa ra nian, tago da ki ati ra pui. ¹³ I biti ta diat: Avat iat, avat a tabar diat. Ma dia biti: Ave vung a ilima ka ra gem ma ra ivu en; kan avet a vana, avet a kul pa ta magit upi na topa go ra tarai par. ¹⁴ A ilima na arip na marmar na tarai bar diat. I tatike ta kana tarai na vartovo: Avat a tulue diat upi diat a kiki togo, ba na ililima na vinun. ¹⁵ Dia pait ia, ma dia ki ra pia par. ¹⁶ Ma i vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, i tadarake ra bakut, i pite varpa ure, ma i tabik ia; ma i tul tar ia tai ra tarai na vartovo upi diat a vuvung vanavana pire ra kor na tarai. ¹⁷ Dia ian, ma dia maur par; ma dia vangan ra vinun ma a ivu rat ma ra tagigina, dia ga en valili ia.

*Petero i tata kapa ure Iesu
(Mat 16:13-19; Mar 8:27-29)*

¹⁸ Ma ba i araring varkolono, a tara na vartovo dia tadav ia, ma i tir diat dari A tarai dia biti ba iau to ia laka? ¹⁹ Ma dia tatike tana ba: Ioanes ra Tena Baptaiso; ma ta ra umana ba Elias; ma ta ra umana bula ba tikai ta diat a umana propet

amana tana, ba i tar laun mulai. ²⁰ Ma i biti ta diat: Ma ga avat bula, ava biti ba iau to ia laka? Petero i tatike tana: U a Kristo kai God.

*Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat
(Mat 16:20-28; Mar 8:30-9:1)*

²¹ Ma i tigel diat, ma i vartuluai upi koko diat a ve ta tikai tana; ²² i biti: Natu i ra tutana na kairane mangoro na mangamangana, ma ra lavur patuana, ma ra lavur tena tinabar, ma ra lavur tena tutumu diat a pue vue, ma da doka, ma ba na par ta utul a bung na laun mulai. ²³ Ma i tatike ta diat par: Ba tikai i mainge upi na mur iau, na nuk vue ia iat mulai, na puak pa kana bolo ra bungbung par ma na murmur iau me. ²⁴ Tago ba tikai i mari vake kana nilaun na virua, ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun ure iau na laun muka. ²⁵ Tago na vadongone davatane ta tikai, ba na kale pa ra rakarakan a gunagunan parika ma na vole vue ra tulungeana tana? ²⁶ Ba tikai i vavirvir tagu ba ta kaugu lavur tinata, Natu i ra tutana bula na vavirvir tana ba na pot ta kana minamar, ma ta ra minamar bula kai Tamana, diat ma kana umana angelo. ²⁷ A dovotina go iau tatike ta vavat: Ta umana ta vavat go ava turtur ati, avat a gire ra varkurai kai God ba pa ava ti mat boko.

*A ninana ta ra luana
(Mat 17:1-8; Mar 9:2-8)*

²⁸ Ba ra lavutul na bung bar i tar taun vue go ra tinata, i agure Petero ma Ioanes ma Iakobo, ma dia tutua urama ra luana upi ra niaring. ²⁹ Ba i araring, i enana ra mangana na matana, ma kana lavur mal i pua ma i bagabagele. ³⁰ Ma ra ivu

tutana, Moses ma Elias, dital tata me, ³¹ dir pot ma ra minamar, ma dital tata ure kana minat ba na tadav ia arama Ierusalem. ³² Petero dital i mamat ra mata i dital. Ba dital tar tavangun muka, dital gire kana minamar, ma ra ivu tutana bula dir tur pirana. ³³ Ma ba dir vana kan ia, Petero i biti tai Iesu: Luluai, i boina upi dat a ki ati, dat a pait ta utul a pal na turturup ati, tikai kaum, tikai kai Moses, ma tikai kai Elias; ma pa i nunure go kana tinata. ³⁴ Ma ba i tatike boko go ra tinata, a bakut i vama lur taun diat, ma dital burut ba i pula pa dital. ³⁵ Ma ra nilai tikai ta ra bakut dari: Go Natugu, kaugu bul na vakak: avat a valongore. ³⁶ Ba i par ra nilaina, Iesu i ki varkolono. Ma dital ki mut uka tana, ma ta nam ra kilala pa dital ve ta tikai ta go ra lavur magit dital ga gire.

*Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana
(Mat 17:14-18; Mar 9:14-27)*

³⁷ Ma ta ra bung namur ba dia tar vila ba marama ra luana, a kor na tarai dia tadav ia. ³⁸ Ma tika na tutana ta ra kor i oro dari: Tena Vartovo, iau lul u ba una gire ung natugu, a tutana, tago ia kaka ra kopono natugu; ³⁹ ma a tabaran i ub ia, ma i kukukula vakaian, ma i ubu vapurpuruan ia upi na buabuai ra ngiene ma pa i mainge ba na vana kan ia, i ubu vadala pa ia muka. ⁴⁰ Iau ga lul kaum tarai na vartovo ba diat a okole vue, ma dia mama pait ia. ⁴¹ Ma Iesu i biti: Avat a taun tarai pa ava nurnur, ma ava ti tamtavun; aivia boko ra kilakilala ina ki pire vavat, ma ina ungun pa avat laka? Una ben natum Uti. ⁴² Ma ba i vanavana pirana, a tabaran i pul vabura vue uro ra pia ma i ubu vapurpuruan

ia muka. Iesu i tigel ra dur na tabaran, i valagar pa ra bul, ma i tul tar ia mulai tai tamana. ⁴³ Ma diat par dia manane muka ra ngala na dekdek i God.

*Iesu i varvai mulai ure kana minat
(Mat 17:22-23; Mar 9:30-32)*

Ba diat par dia kakaian boko ta ra lavur magit par i tar pait ia, i tatike tai kana tarai na vartovo dari: ⁴⁴ Boina ba go ra tinata na ruk ta ra talinga i vavat, ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai. ⁴⁵ Ma pa dia nunure go ra tinata, di ive kan diat, upi koko diat a nunure ilam ia; ma dia burut ba diat a tir ia ta go ra tinata.

*To ia i ngala ta diat?
(Mat 18:1-5; Mar 9:33-37)*

⁴⁶ Ma dia vartovo vargil ba nuve ta diat na manga ngala. ⁴⁷ Ba Iesu i gire ra nuknuk i ra bala i diat, i vatur ra bul ik, ma i vaki ia pirana, ⁴⁸ ma i tatike ta diat: Nina ba na onge go ra bul ik ta ra iangigu, na onge iau bula; ma nina i onge iau i onge bula nina i ga tulue iau uti; tago nina i ikilik ta vavat parika, ia ra ngala tuna.

*Nina ba pa i tur bat avat i maravut uka avat
(Mar 9:38-40)*

⁴⁹ Ioanes i tatike tana: Luluai, ave ga gire tadav tikai i okokole vue ra umana tabaran ma ra iangim, ma ave tigel ia, tago pa i murmur dat. ⁵⁰ Iesu i tatike tana: Koko da tigel ia, tago nina ba pa i tur bat avat, i maravut uka avat.

A tarai Samaria pa dia mainge Iesu

⁵¹ Ba i tar maravai ra e ba da kap ia urama, i lingan vatikai upi Ierusalem, ⁵² ma i tulue ta

umana tultul, upi diat a lualua tana, ma dia vana, dia olo tai tika na gunan kai ra Samaria, upi diat a vaninara upi ia. ⁵³ Ma pa dia mainge tago i lingan upi Ierusalem. ⁵⁴ Ba kana ura tutana na vartovo, Iakobo ma Ioanes, dir gire go, dir tir ia: Luluai, u mainge laka ba amir a oro pa ra iap marama ra bakut, ba na vaimur vue diat? ⁵⁵ Ma i tur tapuku, ma i pit dir. ⁵⁶ Ma dia vana kan nam tai ta ra gunan.

*Diat nina dia mainge pi diat a mur Iesu
(Mat 8:19-22)*

⁵⁷ Ba dia vanavana na nga, tika na tutana i biti tana: Ina mur u ta ra lavur pakana ba una vana tana. ⁵⁸ Iesu i tatike tana: A lavur leing na pap tikatikai kadia tung, ma ra lavur beo liuliu tikatikai kadia po, ma Natu i ra tutana pa ta kubana muka, ba na vadiop ra uluna tana. ⁵⁹ Ma i tatike tai ta ra tikai: Una mur iau. Ma i biti: Luluai, una tul tar iau ba ina vana ka boko, ina punang value tamagu. ⁶⁰ Ma i biti tana: Una nur vue ra lavur minat ba diat a punang kadia lavur minat, ma una vana, una varvai vurvurbit ure ra varkurai kai God. ⁶¹ Ta ra tikai bula i biti tana: Luluai, iau bula ina mur u; ma una tul tar iau ba ina vana, avet a varboboï tar ma diat dia ki ra kubagu. ⁶² Iesu i biti tana: Ba tikai i vatur ra ipipuk ma i lingan murmur, nam pa i topa muka ra varkurai kai God.

10

Iesu i tulue ra lavurua na vinun na tarai

¹ Ba i par go ra lavur magit, a Luluai i togoe ra lavurua na vinun na enana tarai, ma i tulue

diat a evevut, ba diat a lua tana ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunan ba ia bula na vana boko tana. ² Ma i tatike ta diat: A vuai ra uma i matuka, i tup ia, ma pa i manga ra umana tena ongor tana, avat a lul ra Luluai na uma, ba na tulue ra umana tena ongor ta kana nidodoko. ³ Avat a vana, go iau tulue avat da ra umana nat na sip pire ra umana leing na pap. ⁴ Koko avat a kap ta popopoi, ba ta rat, ba ra palakau; ma koko avat a oro varvagai ma ta tikai na nga. ⁵ Ba ava ruk tai ta pal, avat a tatike value: A malmal tadav go ra pal. ⁶ Ba ta natu i ra malmal tana, kavava malmal na ki tana; ba pata, na lilikun ta vavat. ⁷ Ma avat a kiki vatikai ta nam uka ra pal, avat a ian ma avat a momo nam ra magit di tabar avat me; tago i kat ba da vabongon ra tena papalum ma ra ana. Koko avat a vanavana vurvurbit ta ra palpal. ⁸ Ba avat a olo tai ta pia na pal, ma dia ben varuk avat, avat a iaian ta nam dia tabar avat me; ⁹ avat a valagar ra lavur minait i tana, ma avat a tatike ta diat: A varkurai kai God i ti maravai ta vavat! ¹⁰ Ba avat a olo tai tika na pia na pal, ma pa dia ben varuk avat, avat a irop ta ra umana nga tana, ma avat a tatike: ¹¹ A tobon bula ta kavava pia na pal, i petep ta ra kau i vevet, ave piar tar ia ta vavat; ma avat a nunure ke ba ra varkurai kai God i maravai. ¹² Iau tatike ta vavat, ba Sodom pa na manga kaina ta ra bung na varkurai ta dir ma nam ra pia na pal.

*A umana pia na pal nina pa ta tena nurnur ta diat
(Mat 11:20-24)*

¹³ Na kaina tam Korasin, na kaina tam Betsaida bula, tago ra lavur dekdek iau ga pait ia ta mumur; gala di ga pait ia aro Tiro ma Sidon, gala diat a ti nukpuku amana iat, diat a ti mong ma ra mal na tabun ma diat a ti kiki ta ra kabu na iap. ¹⁴ Tiro ma Sidon pa dir a manga kaina ta ra varkurai da amur. ¹⁵ Ma u bula Kapernaum, una malamala luluai tuk ta ra bakut laka? Da vairop iu ura ta ra ruarua na tulungen. ¹⁶ Nina i valongore avat, i valongore iau bula; ma nina i piam vue avat, i piam vue iau bula, ma nina i piam vue iau, i piam vue bula nina i ga tulue iau uti.

Ra lavurua na vinun dia talil

¹⁷ Ma ra lavurua na vinun dia talil mulai ma ra gugu, dia tatike: Luluai, a lavur tabaran bula dia ongo ta vevet ta ra iangim. ¹⁸ Ma i biti ta diat: Iau ga gire Satan i bura ba marama ra bala na bakut da ra meme. ¹⁹ Iau tar tul tar ra varkurai ta vavat upi avat a ruarua ra umana vui ma ra umana kokopagapagen bula, ma ure ra lavur dekdek i ra ebar, ma pa ta magit muka na vakaina avat. ²⁰ Ma koko avat a gugu tago ra lavur tabaran dia ongo ta vavat, avat a gugu, tago di ga tumu ra iang i vavat arama ra bala na bakut.

Iesu i gugu

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Ta nam ra pakana bung i gugu ta ra Takodo na Tulungen, ma i tatike: Tama, u ra Luluai ra bala na bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan parika bula, iau pite pa u, tago u ga ive go ra lavur magit kan ra lavur tena kabinana, ma kan ra lavur tena minatoto bula, ma u tar vaarike

tai ra lavur kuramana ka; maia pa, Tama; tago u ga manane muka damana. ²² Tamagu i ga tul tar ra lavur magit par tagu; pa ta i nunure Natuna, Tama ka; ma pa ta bula i nunure Tama, Natuna ka, ma nina bula ba Natuna i mainge upi na vaarike tar ia tana. ²³ Ma i tur tapuku tadav kana tarai na vartovo, ma i ve varkolono diat ba: Diat ba ra kiau na mata i diat i gire nam ava giragire dia ti doan! ²⁴ Tago iau tatike ta vavat ba: Mangoro na propet ma mangoro na king dia ga mainge upi diat a gire ra lavur magit ava giragire, ma pa dia ga gire; ma dia ga mainge upi diat a valongore ra lavur magit ava valavalongore, ma pa dia valongore.

A tinata valavalar ure ra bo na te Samaria

²⁵ Ma tika na tena kabinana ta ra varkurai i tur ma i valar ia, i biti tana: Tena Vartovo, ava ina pait ia, upi kaugu ra nilaun tukum? ²⁶ Ma i biti tana: Ava di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai? Ava u luk ia tana? ²⁷ Ma i tatike bali ia dari: “Una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra dekdekim parika, ma ra nuknukim parika; ma una mari talaim da u mari mule u.” ²⁸ Iesu i biti tana: I takodo kaum tinata, una pait muka nam, ma una laun tana. ²⁹ Ma i mainge ba na vuavue pila bat mule, ma i tir Iesu ba: la ra talaigu? ³⁰ Iesu i tatike tana: Tika na tutana i vanavana marama Ierusalem ura Ieriko; ma i vana taun ta umana tena nilong, dia pala vue kana lavur mal, dia kita ia, ma dia vana kan ia, ma i to na mat. ³¹ Ma tika na tena tinabar i vanavana ba ta nam ra nga; ba i gire, i bolo akit ia ka tai ra papar. ³² Damana bula tika na tutana ta

ra vuna tarai Levi, ba i tadav ia, i gire ke, ma i bolo akit ia ka tai ra papar. ³³ Ma tika na te Samaria ba i vanavana, i pot abara; ma ba i gire, i mari ia muka; ³⁴ ma i tadav ia, i pulu ra umana baba tana, ma i lolonge tar ra dangi ma ra vain tana, i vakoa ta kana vavaguai, ma i kap ia ta ra pal na vavagil, ma i balabalaure. ³⁵ Ma ta ra bung i mur tana, i pong pa ra ivu denaria, i tul tar ia tai nina kana ra pal, ma i biti: Una balaure; ma ba ta magit bula una tabar ia me, ba iau talil ina bali ia tam. ³⁶ Nuve ta go dital u nuk ia ba dir talaina ma nina i ga vana taun ra umana tena nilong? ³⁷ Ma i tatike tana: Nina i ga mari ia. Ma Iesu i biti tana: Una vana, una pait ia damana.

Iesu i ki ta ra kuba i Maria ma Mata

³⁸ Ba dia vanavana mulai, i olo tai tika na pia na pal; ma tika na vavina, a iangina Mata, i ben varuk ia ta ra kubana. ³⁹ Ma tanavavina, a iangina Maria, i ki pire ra ura kau i Iesu, i valavalongore kana tinata. ⁴⁰ Mata i tup ia ra varvakai, ma i tadav ia, ma i biti: Luluai, pa una nuk pa tanavavigu, tago i tar nur vue iau, ma iau varvakai varkolono? Una tulue ba na maravut iau. ⁴¹ A Luluai i biti tana: Mata, Mata, u ngarao ma u varvakai bula ma ra mangoro na magit! ⁴² A kopono ko ra magit da iba upi ia; ma Maria i tar pilak pa ra bo na mangamangana, ma pa ta muka na tak vue kan ia.

11

*A vartovo kai Iesu ure ra niaring
(Mat 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Ba i tar araring papa tai tika na gunan, tikai ta kana tarai na vartovo i lul ia dari: Luluai, una tovo avet ta ra niaring, da Ioanes bula i ga tovo kana tarai na vartovo. ² Ma i biti ta diat: Ba ava araring, avat a tatike dari: Tama i vevet, boina ba da ru ra iangim. Boina ba kaum varkurai na vut. ³ Una tabar avet a bungbung par ma ra aveve nian. ⁴ Ma una re vue kaveve lavur varpian; tago avet bula, ave rere vue nam parika di pait ia ta vevet. Ma koko una ben avet ta ra varilam.

⁵ Ma i tir diat: I ta vavat ba na vana tadav talaina ra mutumut ma na tatike tana: Talaigu, iau kail u upi ta utul a gem; ⁶ tago ta ra talaigu i tar pot piragu ta kana vinavana, ma pa iau vung ta magit ba ina tabar ia me; ⁷ ma nina ara na pal na biti: Koko una vabalaguan iau; go di tar banu bat ra pal, ma ra umana natugu bula go ave va, iau pa ina irop upi ina takan tar ia tam? ⁸ Iau tatike ta vavat: A dovotina i ol ba na irop ma na takan tar ia tai talaina, ma tago i vovo pa ia na irop, ma na takan tar nam parika i mainge. ⁹ Go iau tatike ta vavat: Avat a araring, ma da tabar avat; avat a tiktikan, ma avat a na tadav ia; avat a pipidil, ma da papa are avat. ¹⁰ Tago diat dia araring, da tabar diat par tiktikai; ma nam i pipidil, da papa are. ¹¹ To ia ta vavat ba natuna na lul ra gem tana, na tabar ia ma ra vat ika? Ba na lul ia upi ta en ma na tabar ia ma ra vui ka? ¹² Ba na lul ia upi ta kiau, ma na tabar ia ma ra kokopagapagen ika? ¹³ Ba avat a lavur kaina, ava nunure ra bo na vartabar tai ra lavur natu i vavat, a dovotina muka ba Tama i vavat i ki arama ra bala na bakut, na tul tar ra Takodo na Tulungen ta diat dia lul ia.

Iesu dir ma Beelsebul
(*Mat 12:22-30; Mar 3:20-27*)

¹⁴ Ma i okole vue ra tabaran i bombom. Ba ra tabaran i tar irop, a tutana i ga bombom i tata mulai, ma ra kor na tarai dia kakaian tana. ¹⁵ Ma ta ra umana dia tatike: I okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul,* a luluai kai ra lavur tabaran. ¹⁶ Ta ra umana bula dia valam ia, dia lul ia upi ta vakilang marama ra bala na bakut. ¹⁷ Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i tatike ta diat: A lavur vuna gunan ba dia varubu vargil ma diat mulai ke, diat a tamtavul uka; ma ra pal ba dia varubu ma diat mulai ke tana, na tarip. ¹⁸ Ma ba Satan i varubu mule ke me, kana varkurai na tur dave? Tago ava biti ba iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul. ¹⁹ Ona iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul, a umana natu i vavat dia okokole vue diat ma ra dekdek i to ia? Go diat ika, diat a kure avat. ²⁰ Ba iau okole vue ra lavur tabaran ma ra kaka na lima i God, ava nunure tana ba ra varkurai kai God i tar vut pire vavat. ²¹ Ba ra tena ongor i tar vargal muka ma i balaure ra kubana, kana vurvur magit i va bulu; ²² ma ba ta ra tikai, a dekdek iat, i pot tadav ia, ma i uvia pa ia, i ra vue kana lavur vargal i ga nurnur tana, ma i tibe kana vurvur magit. ²³ Nina ba pa i tur maravut iau, i tur bat ika iau, ma nam ba pa i varurue maravut iau, i imimire vue ke.

Ra tabaran i talil
(*Mat 12:43-45*)

* **11:15:** Beelsebul, a kukuraina “A Luluai na ul a buta”; a Iudaia dia ga vaiang Satan me.

²⁴ Ba ra dur na tabaran i irop kan ra tutana, i vanavana alalu ta ra gunagunan pata tava tana, i tikan upi ta gunan ba na ngo tana; ma tago pa i na tadav ta na, i biti: Ina talil mulai tadav nina ra kubagu iau ga mareng kan ia. ²⁵ Ba i vut i tana, i gire ba di ga arupe, ma di ga mar ia. ²⁶ Ma i vana, ma i agure pa ta ra lavurua na tabaran bula, nina dia manga kaina ta diat; ma dia ruk par, ma dia ki tana; ma nam ra tutana i manga kaina namur, ma ania lua pata.

A dovot na gugu

²⁷ Ba i tatike boko go ra lavur tinata, tika na vavina ta ra kor i manga biti tana: I ti doan muka nam ra tatal na bul di ga kava u tana, ma ra ura u bula u ga u tana. ²⁸ Ma i biti: A dovot go bula, ba diat, dia valongore ra tinata kai God ma dia torom bula tana dia ti manga doan tana.

A nilul upi ra magit na padapada varvo (Mat 12:38-42)

²⁹ Ba ra lavur tarai dia tar kor varurung pirana, i tatike: Go ra taun tarai a taun tarai na varpam; i nuk upi ta vakilang, ma pa da ve tar ta vakilang tana, ia kaka ra vakilang i Iona. ³⁰ Tago da amana Iona a vakilang tadav ra tarai Nineve, damana bula Natu i ra tutana a vakilang tadav go ra taun tarai. ³¹ A tadar vavina maro ra matana taubar na tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma na kure vakaina; tago i ga pot mara ra gunagunan vailik iat upi na valongore ra kabinana kai Solomon, ma go tikai i ngala tai Solomon go kari. ³² A tarai Nineve diat a tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma

diat a kure vakaina; tago dia ga nukpuku ta ra varvai kai Iona; ma go tikai i ngala tai Iona go kari.

Ra lamp ure ra paka i dat

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ Ba ta tikai na valiting ra lamp, pa na vung ia ta ra tung na pal, ma pa na tuba ma ra valavalar na kon, na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a gire ra kapa. ³⁴ A kiau na matam ia ra lamp ure ra pakam; ba ra kiau na matam i dovot, a pakam par na buka ma ra kapa; ba i kaina, ra pakam bula na buka ma ra bobotoi. ³⁵ Damana una balaure upi koko ra kapa i ki tam na bobotoi ka. ³⁶ Ba ra pakam par i buka ma ra kapa, ma pata ik tana i bobotoi, na buka parika ma ra kapa, da ra ngala na talapar i ra lamp na vakapa u.

Iesu i takun ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu

(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)

³⁷ Ba i tatata boko, tika na Parisaio i ting pa ia ba dir a ian me, ma i ruk, i ki pire ra nian. ³⁸ Ba ra Parisaio i gire, i kaian tana, tago pa i vargi lua upi ra nian. ³⁹ Ma ra Luluai i tatike tana: A dovotina avat a lavur Parisaio ava dur ra muru i ra la ma ra muru i ra kadui bula; ma ra bala i vavat i buka ma ra nilong ma ra lavur varpiam. ⁴⁰ Avat a umana lunga, pa i dari laka ba tikai ka i ga pait ra tamuru i ra umana magit ma ra bala i diat bula? ⁴¹ Avat a vartabar ika ma nam ra lavur magit ta ra bala i vavat, ma ra lavur magit par na gomgom ta vavat.

⁴² Na kaina ta vavat ra lavur Parisaio, tago ava tul tar tikatika na pakana ta ra vinvinun ure ra davai i ang na vuvuvul, ma ra lavur nat

na davai na vinauma par, ma ava pait lake ra mangamangana takodo ma ra varmari kai God! I boina tuna ba ava tar pait go, ma koko ava tar pait valubane nam! ⁴³ Na kaina ta vavat a umana Parisaio, tago ava mainge ra umana kiki na lua ta ra lavur pal na lotu, ma ra nioro varvagai ta ra lavur tavul a bung. ⁴⁴ Na kaina ta vavat, tago ava vardada ma ra umana tung na minat pa di gire, ma ra tarai dia vanavana taun ia ma pa dia nunure!

⁴⁵ Ma tikai ta diat a umana tena kabinana ta ra varkurai i biti tana: Tena Vartovo, ona u tatike ra dari, u vul avet bula. ⁴⁶ Ma i biti: Na kaina ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai bula, tago ava puak tar ra umana kinakap i tup ra tarai dia kapkap diat, ma avat, pa ava bili diat ma ta kopono kaka na lima i vavat ika! ⁴⁷ Na kaina ta vavat, tago ava pait ra umana babang na minat i ra umana propet, ma ra umana tama i vavat, dia ga doko diat! ⁴⁸ Dari ava varvai ma ava mulaot bula ta ra lavur papalum kai ra umana tama i vavat; tago dia ga doko diat, ma avat, ava pait ra babang na minat i diat. ⁴⁹ Damana bula ra minatoto kai God, i ga tatike: Ina tulue ra umana propet ma ra umana apostolo tadav diat, diat a doko ta ra umana, ma ta ra umana diat a vakadik diat, ⁵⁰ upi da tir pa ra gapu i ra lavur propet parika, i ga talingir papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ta go ra taun tarai; ⁵¹ da tur pa la ma ra gapu i Abel ma tuk tar ra gapu i Sakaria, nam i ga virua livuan ta ra uguugu na vartabar ma ra pal tabu; ioi, iau tatike ta vavat, da tir pa ia tai go ra taun tarai. ⁵² Na kaina ta vavat a lavur tena

kabinana ta ra varkurai, tago ava ga tak vue ra ki ure ra kabinana! Avat iat pa ava ga ruk ma ava ga tur bat ika diat, dia ga mainge ra niruk.

⁵³ Ba i irop kan nam ra pal, a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio dia tut ma ra kankan ure, ma dia vovo pa ia upi na varvai tai ta mangoro na magit; ⁵⁴ ma dia kiki ue upi ta tinata ta ra ngiene upi diat a takun ia me.

12

Iesu i vaale diat ure ra tinata na vaongo (Mat 10:26-27)

¹ Ma ba mangoro na arip na marmar na tarai dia tar koakor varurung, ma dia kamir vargilgiliane diat, i biti tadav kana tarai na var-tovo: Avat a balasure value pa avat kan ra leven kai ra lavur Parisaio, tago ra vaongo ko. ² Ma pa ta magit di ga tuba ba pa da vaarike boko; ma pa ta magit di ga ive ba pa da nunure boko. ³ Ma nam parika ava ga tatike ta ra bobotoi, da valongore boko ta ra kapa; ma nam ava ga varmaianao me ta ra pakana pal ara iat, da varvarvai tana ta ra lavur ulaul a pal.

Una burutue to ia? (Mat 10:28-31)

⁴ Iau tatike ta vavat, a umana talaigu: Koko avat a burutue diat dia dokodoko ra paka i vavat, ma ba di tar pait ia, pa dia nunure ba ava bula diat a pait ia. ⁵ Go iau vaale avat ta nina ba avat a burut tana: Avat a burut ta nam ba kana ra dekdek upi

na vuavue tar bula ra tulungea i vavat ura geena*
 ba i tar vardodoko; ioi, avat a burut muka tana.
⁶ Di kulkul pa ra ililima na levon ma ra ura toea
 ka laka? Ma pa di valubane ta tikai ta diat ta ra
 mata i God. ⁷ Di ga tar luk vapar ra lavur pepe
 na ulu i vavat. Koko avat a burut, tago avat ava
 ngatngat ta ra mangoro na levon.

*Nam i tata kapa ure Iesu ma nam i pue vue Iesu
 (Mat 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ Ma nam i tata kapa ta ra mata i ra tarai ure
 iau, Natu i ra tutana na kale pa ia ta ra mata i
 ra lavur angelo kai God. ⁹ Ma nam i pue vue iau
 ta ra mata i ra tarai, da pue vue bula ta ra mata
 i ra lavur angelo kai God. ¹⁰ Ma nina i tatike ta
 kaina tinata ure Natu i ra tutana, da re vue boko
 tana; ma nina i vul ra Takodo na Tulungen pa da
 re vue muka tana. ¹¹ Ba dia ben avat ta ra mata
 i ra kiki na varkurai ta ra umana pal na lotu ma
 ta ra mata i ra lavur luluai, koko avat a ngarao,
 ba avat a tata dave, ba ava avat a tatike; ¹² tago
 ra Takodo na Tulungen na tovo tar ia ta vavat ta
 nam ra pakana bung nam ra magit i topa avat upi
 avat a tatike.

A tinata valavalar ure ra lunga na uviana

¹³ Ma tikai ta ra kor i biti tana: Tena Vartovo,
 una tata pa turagu ba na tibe varbaiane amir
 ma kamimir tabarikik. ¹⁴ Ma i biti tana: To An,
 to ia i ga tibe iau upi iau a tena varkurai, ba
 ra tena tiniba ta mumur? ¹⁵ Ma i biti ta diat:

* **12:5:** Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem
 ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra
 ruarua na tulungen me.

Avat a nuk pa ia, ma avat a balaure avat kan ra puruai na bala; tago ra nilaun kai tikai pa i vuna ta kana peal magit. ¹⁶ Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat, dari: A umauma kai tika na uviana i vuai mat; ¹⁷ ma i nuk ia ra balana dari; Ava ina pait ia, tago pa ta pal ba ina vung ra lavur vuai kaugu uma tana? ¹⁸ Ma i biti: Ina pait go, ina re vue kaugu umana pal na vuvuvung, ma ina pait mule ta umana ngala iat, ma ina vung kaugu kon ma kaugu tabarikik tana. ¹⁹ Ma ina biti ta ra tulungeagu dari: Tulungeagu, mangoro kaum tabarikik ure ta mangoro na kilala; una ngo, una ian, una momo, ma una gugu. ²⁰ Ma God i tatike tana: U a lunga, go ra marum da tak vue ra tulungeam tam, ma kai ia laka nam ra lavur magit u ga mal varurue? ²¹ Damana nam i vuvuvung upi kana ka, ma pa i uviana pire God.

Nurnur tai God
(Mat 6:25-34)

²² Ma i biti tai kana tarai na vartovo: Go iau tatike ta vavat ba koko avat a ngarao upi ra nilaun, ba ava avat a en ia; ba ure ra paka i vavat, ba ava avat a mong me. ²³ Tago a nilaun i ngala ta dir ma ra nian, ma ra paka i vavat i ngala ta dir ma ra mal. ²⁴ Avat a nuk pa ra umana kotkot; pa dia vavauma, pa dia ingaingata, pa kadiat ta pal na vuvuvung, ba ta pal na nian; ma God i tabatabar diat; ma pa ava ti boina vang ta ni ra umana beo? ²⁵ To ia ta vavat ba i ngarao, na valolovina ik ika kana nilaun? ²⁶ Ba ava mama pait nam i ikilik, avat a ngarao dave ure nam i ngala? ²⁷ Avat a nuk pa ra umana vaigoara, dia tavua dave? Pa dia papalum, pa dia viri mal; ma

go iau varve avat, ba Solomon ta kana minamar par pa i mong da tikai ta go diat. ²⁸ Ba God i mal ra vura ra pupui dari, nina i tavua gori, ma ningene di voto ra ubu me, pa na vamong pa avat laka? I ikilik muka kavava nurnur. ²⁹ Koko avat a anan ba ava avat a en ia, ba ava avat a mome, ma koko avat a lavur nuknuk. ³⁰ Tago ra tarai vakuku ta ra rakarakan a gunagunan dia anan upi go ra lavur magit; ma Tama i vavat i nunure go ra lavur magit ava iba up ia. ³¹ Avat a anan upi kana varkurai, ma na tul tar bula go ra lavur magit ta vavat.

*A tabarikik arama ra bala na bakut
(Mat 6:19-21)*

³² Avat a kikil na sip ik; koko ava burut; tago Tama i vavat i gugu upi na tabar avat ma ra varkurai. ³³ Avat a ivure kavava tabarikik, ma avat a vartabar me; avat a mal ra umana popopoi upi kavavat ba pa diat a maulana, a vuvuvung arama ra bala na bakut ba pa na panie, ma pa ta tena nilong na vana maravai pirana, ma pa ta vui ikik na vakaina. ³⁴ Tago a nuknukim na kiki ta nam ra gunan kaum tabarikik i tur tana.

Ra tultul i ki na vaninara

³⁵ Avat a vi pit ra livua i vavat, ma avat a vabirao kavava umana lamp; ³⁶ ma avat a vardada ma ra tarai dia nuknuk upi kadia luluai ba na talil kan ra lukara na varbean, upi, ba i vut ma i pipidil, da papa are vuavue. ³⁷ Nam ra lavur tultul ba ra luluai i vut, ma i gire tadav diat dia monamono, dia ti doan; a dovot go iau tatike ta vavat, ba ia iat na vi pit ma na tul tar ia ta diat upi diat a ki ta ra nian, ma na pot ma na torom

ta diat tana. ³⁸ Ba na vut ta ra vauruana pakana varkia na nimono, ba ta ra vautuluna, ma na gire tadav diat damana, nam ra umana tultul dia ti doan. ³⁹ Avat a nunure go: Gala ra luluai na pal i tar nunure ra pakana marum a tena nilong na vut tana, gala na balabalaure, pa na nur vue ra kubana upi da lobong ia. ⁴⁰ Avat bula, avat a ki na vaninara; tago Natu i ra tutana na vut ta ra pakana bung ba pa ava nuk pa ia tana.

*A dovot na tultul ma nam pa i dovot
(Mat 24:45-51)*

⁴¹ Petero i tir ia: Luluai, u tatike go ra tinata valavalar ta vevet ika, ba tadav ra tarai par laka? ⁴² A Luluai i tatike: To ia ra tultul i dovot ma i kabinana bula, upi kana luluai na tibe ba na kure ra kubana, ma na tibatibe diat tana ma kadia tiniba na nian ta ra kilalana? ⁴³ Nam ra tultul i ti doan ba kana luluai i vut, ma i gire babare i papait ia damana. ⁴⁴ A dovot go iau tatike ta vavat, na tul tar ia ba na kure kana tabarikik parika. ⁴⁵ Gala nam ra tultul na nuk ia ra balana dari: Kaugu luluai na vavuan, ma i kitakita ra tarai na tultul ma ra umana tultul na vavina bula, ma i iaian, ma i momamomo, ma i longlong tana; ⁴⁶ a luluai kai nam ra tultul na pot ta ra bung ba pa i nuk pa ia ma ta ra pakana bung ba pa i nunure, ma na manga virit ia, ma na tibe tar kana balbali varurung ma diat ba pa dia nurnur.

⁴⁷ Nam ra tultul ba i tar nunure ra nuknuk i kana luluai, ma pa i vaninara tana, ma pa i murmur kana nuknuk, da manga kita ia; ⁴⁸ ma nam i ngulngul, ma i pait ika ra lavur mangamangana i topa ia ba da kita ia tana, da kita ia ikilik ika.

Ma tai nina di ga tibe ma ra ngala, da nuk upi ra ngala tana; ma tai nina di nur tar ra peal, da titir boko upi ra peal bula.

Iesu ia ra vuna ta ra varngangar
(*Mat 10:34-36*)

⁴⁹ Iau tar vut upi ina vue tar ra iap ta ra rakarakan a gunagunan parika; ma iau mainge muka upi na io. ⁵⁰ Kaugu tika na baptaiso boko da baptaiso iau me, ma iau kaina upi na par. ⁵¹ Koko avat a nuk ia ba iau tar pot upi ra malmal ra pia. Iau tatike ta vavat: Pata, upi ra varngangar iat; ⁵² tago papa go a ilima tai tika na pal diat a tur varbaiai, a utul dia varngangar ma ra ivut, ma ra ivut dia varngangar ma ra utul. ⁵³ Diat a tur varbaiai, a tutana na tut ure natuna, ma a bul na tut ure tamana; a vavina ure natuna a vavina, ma ra bul vavina ure nana, ma ra enana vavina na tut ure ra enana vavina.

A kabinana ure ra e
(*Mat 16:2-3*)

⁵⁴ Ma i tatike tai ra kor na tarai bula: Ba ava gire ra bakut i tut ta ra matana labur, ava tatike vuavue ba: I maravai ba na bata; ma a dovotina. ⁵⁵ Ba ava gire i taubar, ava tatike: Na tup ia ra keake; ma a dovotina. ⁵⁶ Avat a umana tena vaongo, ava kabinana upi avat a kure ra mata i ra gunagunan ma ra bakut, ma dave pa ava kabinana upi avat a kure go ra kilala?

Una vovo pa kaum ebar
(*Mat 5:25-26*)

⁵⁷ Ma avat iat, ta ra ava pa ava kure ra manga-mangana takodo? ⁵⁸ Ba amur vanavana boko ma

kaum ebar tadav ra tena varkurai, una vovo pa ia na nga upi una langalanga kan ia; kan na al pa u tadav ra tena varkurai, ma ra tena varkurai na tul tar u tai ra tultul, ma ra tultul na vue varuk u ta ra pal na banubat. ⁵⁹ Go iau tatike tam: Pa una irop muka tana, ona pa u bali vapar ra lavur toea parika.

13

Una vana kan ra kaina mangamangana kan una mat

¹ Ta nam ra e, ta umana dia vana pirana ma dia varve ure nam ra tarai Galilaia ba Pilato i ga ubu poto ra gapu i diat ma kadia umana tinabar. ² Ma i tatike bali diat dari: Ava nuk ia laka ba nam ra tarai Galilaia a umana tena varpam iat ta diat a Galilaia parika, tago ra dari i ga ubu diat? ³ Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua par bula damana. ⁴ Ba nam ra vinun ma lavutul ba ra pal vartaun Siloam i ga tarip taun diat ma i ga doko diat, ava nuk ia laka ba diat ra umana tena varpam ta diat ra tarai par dia ki Ierusalem? ⁵ Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua par bula damana.

A tinata valavalar ure ra lovo nina pa ta vuaina tana

⁶ Ma i tatike go ra tinata valavalar; Tika na tutana i ga vaume ra lovo ta kana uma na vain, ma i tadav ia, i nuk upi ta vuaina tana; ma pata. ⁷ Ma i tatike tai ra tena malmal uma: Go ra utul a kilala iau mama tikan upi ta vuaina ta go ra lovo; una mut vue! Dave go i tur bat ra uma? ⁸ Ma

i tatike bali ia dari: Luluai, una nur vue go ra kilala bula, upi ina kal kikil ia, ma ina pupunang tar tana; ⁹ ma ari ona na vuai namur, i boina; ma ona pata, io, una mut vue muka.

Iesu i valagar pa ra vavina i talikun ra pakana ta ra Bung Sabat

¹⁰ Ma i vartovo tai tika na pal na lotu ta ra Bung Sabat. ¹¹ Ma tika na vavina i ki tana, a tabaran na binilua i ga ovai tana a vinun ma lavutul na kilakilala, ma i talikun ra. pakana, ma i mama al kodoa. ¹² Ma Iesu i gire, i ora, ma i tatike tana: Ia An, u ti oton kan kaum minait. ¹³ Ma i vung ra ura limana tana, ma i tur takodo vuavue, ma i pite pa God. ¹⁴ Ma ra tena kukure pal na lotu i kankan, tago Iesu i tar valagar ta ra Bung Sabat, ma i biti tai ra tarai: A laptikai na bung upi ra tarai diat a papalum tana; avat a vana uti tana, upi da valagar pa avat, ma koko ta ra Bung Sabat. ¹⁵ Ma ra Luluai i tatike tana: Avat a umana vaongo, avat par tikatikai, pa ava pala vue kavava bulumakau, ba kavava as kan ra kubana, ma ava agure laka ta ra Bung Sabat tadav ra tava? ¹⁶ Go ra vavina a bul mur tai Abaraam, ma Satan i ga vi ia ra vinun ma lavutul na kilakilala, ma ta ra ava pa da pala vue go ra vivi kan ia ta ra Bung Sabat? ¹⁷ Ba i tatike go ra lavur tinata, diat par dia vartoto me, dia vavirvir; ma ra kor na tarai dia gugu ta go ra lavur bo na magit par i tar pait ia.

*A tinata valavalar ure ra pat na mastad
(Mat 13:31-32; Mar 4:30-32)*

¹⁸ Ma i biti: A varkurai kai God dir vardada ma ra ava? Ava ina valarue me? ¹⁹ Dir vardada

ma ra pat i ra mastad,* tika na tutana i kap ia, ma i vaume ta kana uma; ma i tavua, ma i ngala na davai; ma ra lavur beo liuliu dia ra.kan ta ra ingaingarina.

A tinata valavalar ure ra leven
(Mat 13:33)

²⁰ Ma i biti mulai: Ava ina valarue ra varkurai kai God me? ²¹ Dir vardada ma ra leven nina tika na vavina i ga vatur ia, ma i poto ive ma ra utul a valavalar na plaua, ma ra ik boko i leven parika.

Ra mataniolo i irivo
(Mat 7:13-14,21-23)

²² Ma i alalu ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunagunan, i vartovo vanavana, ma i vana tuk tar urama Ierusalem. ²³ Ma tikai i tir ia: Luluai, a paupau ka laka diat da ga valaun diat? Ma i biti ta diat: ²⁴ Avat a ongor upi avat a olo ta ra mataniolo i irivo, tago iau tatike ta vavat, mangoro boko diat a valar ra niruk tana, ma pata. ²⁵ Ba ra luluai na pal i tar tut, ma i tar banu ra matakilalat, ma ava turtur ra pia, ma ava pipidil ta ra banbanu ma ava biti dari: Luluai, una papa are avet; na biti ke ta vavat dari: Pa iau nunure avat ba avat mamave; ²⁶ ma avat a tur pa ra tinata dari: Ave ga ian ma ave ga momo ta ra luaina matam, ma u ga vartovo ta kaveve lavur nga; ²⁷ ma na biti: Iau varve avat, ba pa iau nunure avat ba avat mamave; avat a umana tena pait ra kaina magit par, avat a vana kan iau. ²⁸ A tinangi boko ma ra vangvangia palangia, ba avat a gire Abaraam, Isak ma Iakob ma ra lavur propet par

* **13:19:** A mastad, a davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka ra davaina iat i ngala.

ta ra varkurai kai God, ma avat, di okole vue ka avat. ²⁹ Ma diat a vut maro ra matana taur ma ra taoai ma ra labur ma ra taubar ma diat a ki ta ra varkurai kai God. ³⁰ Ma ta umana dia murmur, diat a lua, ma ta ra umana dia lua, diat a murmur uka.

Iesu i mari Ierusalem
(Mat 23:37-39)

³¹ Ta nam ra pakana bung iat ta ra umana Parisaio dia vut, dia biti tana: Una irop, ma una vana; tago Erodes i mainge upi na doko u. ³² Ma i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve nam ra leing na pap ba: Go iau valavalagar gori ma ningene; ma oari ina ngo. ³³ Ma ina vanavana gori ma ningene ma oari bula, upi koko ra propet na virua tai ta ra gunan irai, aro Ierusalem iat. ³⁴ Ierusalem, Ierusalem, nam i dokodoko ra lavur propet, ma i tupatupar diat, dia tultulue diat tadav ia! Aivia ra bung iau ga mainge ba ina varurue ra lavur natum, da ra kakaruk i varurue ra lavur natnatina ta ra vavai na bebeana, ma ava ol ika. ³⁵ Gire! A kuba i vavat i tur vakuku ka pire vavat; ma iau tatike ta vavat: Pa avat a gire mule iau tuk ta ra bung ba avat a biti tana dari: Da pite pa nina i pot ma ra iang i ra Luluai.

14

Iesu i valagar pa tika na minait

¹ Ma ba i ruk ta ra kuba i tika na luluai ta diat a umana Parisaio ta ra Bung Sabat, upi na en ra gem, dia kiki ue ke. ² Ma tika na tutana i mait i polo ra pakapakana, ma i ki maro lua tana. ³ Iesu i tir ra umana tena kabinana ta ra varkurai ma

ra umana Parisaio dari: I takodo ba da valagar ta ra Bung Sabat ba pata? ⁴ Ma dia ki mut uka. Ma i vatur ia, i valagar pa ia, ma i tul vue. ⁵ Ma i biti ta diat: To ia ta vavat ba kana as ba kana bulumakau i bura ta ra tung ta ra Bung Sabat, ma pa na al vatutua lulut pa ia laka? ⁶ Ma pa i tale diat upi diat a bali mule go ra lavur tinata.

A madu na bala ma ra varmari pire ra vaira

⁷ Ba i gire diat di ga ting pa diat, dia pilak pa ra umana kiki na lua, i tatike ra tinata valavalar ta diat, dari: ⁸ Ba tikai i ting pa u ta ra lukara na varbean, koko una ki ta ra kiki na lua; kan i tar ting pa tikai bula i ngala ta mumur, ⁹ ma nam i ga ting pa amur na pot ma na biti tam: Una ki are go ra tutana; ma una vana na vavirvir upi ra kiki namur. ¹⁰ Ba di tar ting pa u, una vana ma una ki ta ra kiki i mur kakit, ma ba nina i ga ting pa u i pot, na biti tam: Talaigu, una mai, una ki rikai na lua; ma diat par ava ki varurung ma diat ta ra nian, diat a ru u. ¹¹ Tago nina i vangala pa mule, da vaikilik pa ia, ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

¹² Ma i biti bula tai nina i ga ting pa ia: Ba u mal pa ra nian na keake ba ra nian na ravian, koko una ting pa ra lavur talaim, ma ra lavur turam, ma ra lavur niurum, ma ra lavur tadar tana, kan diat a ting pa u bula ma diat a bali ia tam. ¹³ Ba u mal pa ra lukara, una ting pa ra lavur luveana, ma ra lavur kakak, ma ra lavur kekebau, ma ra lavur pula; ¹⁴ ma una doan; tago vakir kadiat ta magit upi diat a bali ia me tam; da bali ia tam ta ra nilaun mulai kai ra lavur tena takodo.

*A tinata valavalar ure ra ngala na lukara
(Mat 22:1-10)*

¹⁵ Tikai ta diat dia ki me ta ra nian, ba i valongore go ra lavur tinata, i tatike: Nina ba na en ra gem boko ta ra varkurai kai God, i ti doan. ¹⁶ Ma Iesu i biti tana: Tika na tutana i mal pa ra ngala na nian ma i ting pa mangoro tana; ¹⁷ ta ra pakana bung na nian i tulue kana tultul upi na ve diat, di ga ting pa diat, ba: Avat a mai; tago di tar vaninare ra lavur magit par. ¹⁸ Ma diat par dia vura tata bat diat. A luaina i biti tana: Iau tar kul pa ra pakana pia, ma ina vana, ina gire muka; iau lul u ba da nur vue iau. ¹⁹ Ma tikai bula i biti: Iau tar kul ra ilima na uraura bulumakau, ma ina vana, ina valar diat; iau lul u ba da nur vue iau. ²⁰ Ma ta ra tikai bula i biti: Amir tar taulai ma tika na vavina, ma i dekdek upi ina vana. ²¹ Ma ra tultul i vana, ma i ve kana luluai ta go ra lavur tinata. Ma ra luluai na pal i kankan ma i biti tai kana tultul: Una vana lulut ta ra lavur nga, ma ta ra lavur nga ikik ta ra pia na pal, ma una ben pa ra umana kakak, ma ra umana pula, ma ra umana kekebau. ²² Ma ra tultul i biti: Luluai, di tar pait nam parika u vartuluai upi ia, ma pa i kor boko. ²³ Ma ra luluai i biti tai ra tultul: Una vana ta ra lavur nga tur, ma ta ra lavur nga na umauma, una vo pa diat, upi diat a ruk upi kaugu pal na kor. ²⁴ Tago iau tatike ta vavat: Koko ta tikai ta diat, di ga ting pa diat, na ian kilang kaugu nian.

*Ra tarai na vartovo diat a vungue kadia
tabarikik parika
(Mat 10:37-38)*

²⁵ Ma a ngala na kor na tarai dia varagur me; ma i tur tapuku ma i tatike ta diat: ²⁶ Ba tikai i tadav iau ma pa i milikuane tamana, ma nana, ma kana taulai ma ra umana natuna, ma ra umana turana, ma ra umana taina, io, ma kana nilaun bula, vakir kaugu tutana na vartovo. ²⁷ Nina ba pa i puak pa kana bolo ma pa i murmur iau me, vakir kaugu tutana na vartovo. ²⁸ Tago to ia ta vavat ona i mainge upi na pait ra pal vartaun, ba pa na ki boko upi na luk value pa ra mataina, pi na matoto ba na pait ot pa ia ba pata? ²⁹ Kan ba i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia, ma diat par dia gire, diat a kulume tana, diat a biti: ³⁰ Go ra tutana i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia. ³¹ Ba to ia ra king, ba i vana oai upi ra vinarubu ma ta ra king, ba pa na ki boko upi na nuknuk lua ba ra vinun na arip na marmar na tarai na topa bar ra ura vinun na arip na marmar na tarai kai nina i tut na vinarubu ure? ³² Kan ba nina ta ra tikai i vailik boko kan ia, na tulue tadav ia ma na lul pa ra malmal tana. ³³ Damana ba tikai ta vavat pa i vungue kana tabarikik parika, vakir kaugu tutana na vartovo.

*Ra solt nina pa i topa ta magit
(Mat 5:13; Mar 9:50)*

³⁴ A solt i boina; ma gala ra mapak i ra solt i panie, da vamapak mule ma ra ava? ³⁵ Pa i topa ra pia, ma pa i topa ra ul a puputa, da vue ke. Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

15

A sip i ga rara (Mat 18:12-14)

¹ Ma ra lavur tena varurue totokom ma ra lavur tena varpam par dia tadav ia upi diat a valongore. ² Ma ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu dia tata mukumuk ure, dia biti: Go ra tutana dia varmaram ma ra lavur tena varpam, ma dia ian me.

³ Ma i tatike go ra tinata valavalar ta diat, dari: ⁴ To ia ta vavat ba kana ra mar na sip, ma tikai i rara, ma pa na vana kan ra lavuvat na vinun ma lavuvat aria ra pui, ma na mur nina i rara, tuk ta nam ra bung ba na tikan tadav ia mulai? ⁵ Ba na ga tikan tadav ia, na puak vako a ta ra ulavarana, ma na gugu. ⁶ Ma ba i pot ra kubana, na oro pa ra umana niuruna ma ra umana talaina, ma na biti ta diat: Dat a gugu tago iau tar tikan tadav kaugu sip i ga rara. ⁷ Iau tatike ta vavat, ba damana bula na lia ra gugu tuna arama ra bala na bakut ure tika na tena varpam i tar nukpuku, ta diat ra lavuvat na vinun ma lavuvat na tena takodo, nina ba pa dia kaina upi ra nukpuku.

A pakana mani i rara

⁸ Ba nuve ra vavina ba kana ra vinun na pakana mani, ma ba i varara vue tikai, ba pa na valiting ra lamp laka, ma na arupe ra pal, na tikitikan muka upi na tikan tadav ia? ⁹ Ba i tar tikan tadav ia, na oro pa ra umana niuruna ma ra umana talaina, ma na biti: Dat a gugu, tago iau tar tikan tadav nina ra pakana iau ga varara vue. ¹⁰ Damana bula, iau tatike ta vavat, a gugu pire ra

umana angelo kai God ure tika na tena varpiam i nukpuku.

A bul i ga rara

¹¹ Ma i biti dari: Tika na tutana a ivu natuna, a ura tutana, ¹² ma ra muruna ta dir i biti tai tamana: Tama, una takan tar kaugu tiniba ta kaum tabarikik. Ma i tibe dir ma kana tabarikik par. ¹³ Ma pa i vavuan ra bung, ba nam ra muruna i vung varurue kana tabarikik parika, ma i vana me ta ra gunan vailik ma i vole vue kana tabarikik par abara ta kana mangamangana vovoloji. ¹⁴ Ma ba i tar vole vue parika, a ngala na mulmulum i tup nam ra gunan; ma i mulmulum nagam. ¹⁵ Ma i vana, i ki pire tikai ta nam ra gunan; ma nina i ki pirana, i tulue ta kana umana gunan pi na tabatabar ra umana boroi. ¹⁶ Ma i anan upi na maur ma ra lavur pal i ra magit a umana boroi dia en ia, ma pa ta i tabar ia. ¹⁷ Ba i minana mulai, i biti: Aivia ra tultul kai tamagu, i kulkul diat, dia maur ma ra gem, ma dia en valili ia, ma go iau mat ati ma ra mulmulum! ¹⁸ Iau ina tut, ma ina vana tadav tamagu ma ina biti tana: Tama, iau ga papait ra varpiam pire ra bala na bakut ma piram bula; ¹⁹ pa iau ko upi da vatang mule iau ba natum; una togue iau da tikai ta diat kaum umana tultul u kulkul uka diat. ²⁰ Ma i tut, i vana tadav tamana. Ba i vailik ka boko, tamana i gire, ma i mari ia, i vutvut tadav ia, i tal pa ra inoana, ma i manga galum ia. ²¹ Ma natuna i biti tana: Tama, iau ga papait ra varpiam pire ra bala na bakut ma piram bula; ma pa iau ko upi da vatang mule iau ba natum. ²² Ma tamana i tatike

tai kana umana tultul: Avat a kap lulut ra mal uti, nina i boina kakit, ma avat a ule tar ia tana; avat a ule ra domol ta ra limana, ma ra ura pal a kau ta ra ura kauna; ²³ ma avat a kap ra monoina nat na bulumakau uti, da doka, dat a ian ma dat a gugu. ²⁴ Tago natugu go i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go i vana rikai mulai. Ma dia vura gugu. ²⁵ Ma natuna, ra luaina, i ki na uma; ma ba i maravai ta ra pal, i valongore ra kaur ma ra malagene. ²⁶ Ma i oro pa tika na tultul, i tir ia ure go ra lavur magit. ²⁷ Ma i tatike tana: Turam i tar pot, ma tamam i tar doko ra monoina nat na bulumakau ure, tago i gire mule, ma i laun bulu. ²⁸ Ma i kankan, i ole ra niruk; ma tamana i irop tadav ia, i tingting pa ia. ²⁹ Ma i biti tai tamana: Go mangoro na kilala iau ga toratorom tam, ma pa iau ga piam kaum vartuluai; ma pa u tabar iau ma ta nat na me ke, upi avet a gugu me ma ra umana talaigu. ³⁰ Ba go natum i vut, nina i ga vole kaum tabarikik ta ra umana igoro na vavina, u doko ra monoina nat na bulumakau ure. ³¹ Ma i biti tana: Natugu, u ki vatikai piragu, ma kaugu tabarikik parika kaum uka. ³² I kat ba da gugu ma da ga, tago go turam i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go di tar tikan tadav mule.

16

A tultul i kabinana

¹ Ma i tatike bula tai ra tarai na vartovo: Tika na tadar na tutana kana tika na tultul na tabarikik, ma di takun ia tana ba i vole kana tabarikik. ² Ma i oro pa ia, ma i biti tana: Ava go iau valongore ure u? Una vaarike kaum papalum, tago pa una tultul

na tabarikik mulai. ³ Ma ra tultul na tabarikik i nuk ia ra balana: Ava ina pait ia, tago kaugu luluai i tak vue go ra papalum kan iau? Pa iau dekdek upi ina ipuk; ma iau vavirvir ba ina lulul. ⁴ Iau nunure nam ina pait ia, upi ba di tar okole vue iau kan go ra papalum, diat a vango iau ta ra kubakuba i diat. ⁵ Ma i oro tikatikai pa diat par dia ga la pa ra magit kai kana luluai, ma i tir ra luaina: Aivia u ga la pa ia tai kaugu luluai? ⁶ Ma i biti: A mar na valavalar na dangi. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, una ki, ma una tumu lulut i tana ba ra ilima na vinun uka. ⁷ Ma i tir ta ra tikai: Aivia u ga la pa ia? Ma i biti: A mar na valavalar na vit. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, ma una tumu tana ba ra lavutul na vinun uka. ⁸ Ma ra luluai i pite pa go ra tultul na tabarikik nina pa i ga takodo, tago i tar papait na kabinana damana; tago ra umana natu i go ra e dia lia ma ra kabinana ta kadia tataun ta diat ra lavur natu i ra kapa. ⁹ Iau tatike ta vavat: Avat a vamaram pa ta umana talai vavat ma ra tabarikik kai ra mangamangana pa i takodo, upi ba i tar par da vango pa avat ta ra palpal i tur tukum. ¹⁰ Nina i dovot ta ra magit i ikilik ika, i dovot bula ta ra ngala na magit, ma nina ba pa i dovot ta ra ikilik, pa i dovot ta ra ngala. ¹¹ Ona pa ava ga dovot ta ra tabarikik pa i takodo, ia laka na nur tar ia ta vavat nam i dovot? ¹² Ba pa ava ga dovot ta nam kai ta ra tikai, ia laka na tabar avat ma kavavat? ¹³ Pa ta tultul ba na torom tai ta ivu luluai; tago na milikuane tikai, ma na mari ta ra tikai; ba na murmur tikai, ma na piam ta ra tikai. Avat a torom dave tai God ma ta ra tabarikik bula?

Ta umana tinata kai Iesu
(*Mat 11:12-13; 5:31-32; Mar 10:11-12*)

¹⁴ Ma ra umana Parisaio, a umana tena mari mani, dia valongore go ra lavur tinata; ma dia kulume tana. ¹⁵ Ma i biti ta diat: Avat, ava vatakodo avat ta ra mata i ra tarai; ma God i nunure ra bala i vavat; tago nina ra magit a tarai dia pite pa ia, i milmilikuan ta ra mata i God. ¹⁶ A tinata na varkurai ma ra vartovo kai ra lavur propet dia tuk tar tai Ioanes; ma papa nam ra kilala di varve ra bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma ra tarai par dia olo ma ra ongor tana. ¹⁷ Pa i dekdek upi ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie, ma pa ta ngungu matana buk na panie ta ra tinata na varkurai. ¹⁸ Nina i vungue kana vavina, ma i ben ta ra tikai i po, ma nina i ben ta vavina ba kana tutana i tar vungue, i po bula.

Lasaro dir ma ra uviana

¹⁹ Tika na uviana, i mong ma ra mal meme ma ra bo na mal kumau, ma i lukara a bungbung parika; ²⁰ ma di vadiop tika na tena nilul, a iangina Lasaro, pire kana mataniolo, i manmanua ra pakapakana, ²¹ ma i mainge na en ra tagigi na nian i burabura kan ra vuvuvung na nian kai ra uviana; io, ma ra umana pap dia damdam ra manuana. ²² Tuka boko, a tena nilul i mat, ma ra umana angelo dia puak pa ia urama ta ra bongobongo i Abaraam; ma ra uviana i mat bula, ma di punang ia. ²³ Ma ara ra ruarua na tulungen i tadaraka, tago i kankadik, ma i gire Abaraam aro vailik, ma Lasaro ta ra bongobongo i Abaraam. ²⁴ Ma i oraoro dari: Tama, Abaraam,

una mari iau, una tulue Lasaro upi na tuk pa ta ik a tava ma ra ngu na kaka na limana, ma na vamadoldol ra kameagu me, tago iau kankadik ta go ra birao. ²⁵ Abaraam i biti: Natugu, una nuk pa ia, ba u ga laun boko u ga alube pa kaum lavur bo na magit, ma damana bula Lasaro a lavur kaina magit; ma go di mal ia ati, ma u, u kankadik. ²⁶ Go bula, tika na ngala na male livuan ta dat, upi koko diat a bolo mamati pire vavat, ma pa ta bula na bolo maro uti pire vevet. ²⁷ Ma i biti: Tama, iau lul ba una tulue ta ra kuba i tamagu, ²⁸ tago a ilima na turagu, ma na tugal diat kan diat bula, diat a vana uti ta go ra kinadik. ²⁹ Abaraam i biti: A buk kai Moses ma ra lavur propet i tur pire diat; boina ba diat a valongore diat. ³⁰ Ma i biti: Pata, tama Abaraam; ba tikai na tadav diat kan ra minat, diat a nukpuku muka. ³¹ Ma i biti tana: On.a pa dia valongore Moses ma ra lavur propet, pa diat a kapupi bula ba tikai ta diat ra umana minat na tut rikai.

17

A kaina mangamangana

(Mat 18:6-7,21-22; Mar 9:42)

¹ Ma i biti tai kana.tarai na vartovo: Di mama tur bat ra lavur tukatukai upi koko dia vana rikai, ma na kaina tai nina dia vana rikai tana! ² Gala na boina gala di ga kun tar ra vat na niudu ta ra inoana, ma gala di ga vue vadudu ia na ta, upi koko na varara tikai ta diat ra umana ikilik dari. ³ Avat a balaure avat! Ba turam i pait ra varpam, una pit ia; ma ba i nukpuku, una nur vue muka. ⁴ Ba i pait ra varpam tam a lavurua na pakana

tai tika na bung, ma i lingan piram a lavurua na pakana bula ma ra tinata dari: Iau nukpuku, una nur vue muka.

A nurnur

⁵ Ma ra umana apostolo dia tatike tai ra Luluai: Una vangala kaveve nurnur. ⁶ Ma ra Luluai tatike: Ona kavava nurnur i da ra ikilik na pat i ra davai, ma avat a tatike tai go ra davai, a lovo, dari: Una tarubat, ma una tur ara na ta! na torom ta vavat.

A papalum kai ra tultul

⁷ To ia ta vavat laka ba kana tultul i tar ipuk, ba i tar balaure ra umana sip, na tatike tana, ba i vut maro ra uma: Uti muka, una ki, ma una ian; ⁸ ma pa na biti dari laka: Una mal pa agu magit, ma una vi pit, una torom pa tagu ba ina ian pa, ma ina momo pa; ma namur boko una ian, ma una momo? ⁹ Dave na pite pa laka nam ra tultul, tago i tar pait ra lavur magit i ga tul tar ia tana? ¹⁰ Damana avat bula, ba ava tar pait vapar nam di ga tul tar ia ta vavat, avat a tatike: Avet a umana tultul na niiba, ave ga pait kaveve papalum uka.

Iesu i vagomgom pa ra vinun na vukavuka

¹¹ Ba dia vanavana na nga urama Ierusalem, i vanavana livuan Samaria ma Galilaia. ¹² Ma ba i olo tai tika na pia na pal, dia varkuvo ma ra vinun na tarai dia vukavuka, ma dia tur maro vailik; ¹³ ma dia manga oro dari: Iesu, Luluai, una mari avet. ¹⁴ Ba i gire diat, i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve kapi avat tai ra umana tena tinabar. Ba dia vanavana, dia gomgom uka. ¹⁵ Ma tikai ta diat, ba i gire i tar lagar, i talil, ma i pite pa God ma ra ngala na nilaina, ¹⁶ ma i va timtimum pire

ra ura kauna, ma i pite pa ia; ma ia ra te Samaria. ¹⁷ Iesu i tir ia: Pa di vagomgom avat ava vavinun laka? Akave ra lavuvat? ¹⁸ Pa ta laka i talil upi na pite pa God, ia kaka go ra vaira? ¹⁹ Ma i tatike tana: Una tut, ma una vana; kaum nurnur i tar valaun u.

*Ra e na varkurai kai God na pot
(Mat 24:23-28,37-47)*

²⁰ Ba ra umana Parisaio dia tir ia ba vingaia ra varkurai kai God na vut, i tatike bali diat dari: A varkurai kai God pa i vut ma ra ginigira upi ia; ²¹ ma pa da biti ba: Go kari! ba: Nam! Tago ra varkurai kai God i ki livuan ta vavat.

²² Ma i tatike tai ra tarai na vartovo: A e na vut boko ba avat a mainge upi avat a gire tika na bung kai Natu i ra tutana, ma pa avat a gire. ²³ Ma diat a tatike ta vavat ba: Nam! ba: Go kari! Koko avat a vana, koko avat a murmur tana. ²⁴ Tago dir vardada ma ra meme; ba i pala ia aro ta ra papar a vavai na bakut i vakapa are ta ra papar a vavai na bakut bula; damana bula Natu i ra tutana ta kana bung. ²⁵ Ma na kadik lua ma ra mangoro na mangamangana, ma go ra taun tarai na pue vue. ²⁶ Da nam ta ra kilala i Noa, damana bula ta ra kilala i Natu i ra tutana. ²⁷ Dia ga iaian, dia ga momamomo, dia ga varvarbean, ma dia ga tulatulai ta ra varbean tuk ta nam ra bung ba Noa i koa ta ra parau ta tana, ma ra lovon ta i pot ma dia virua parika tana. ²⁸ Damana bula ta ra kilala i Lot: dia ga iaian, dia ga momamomo, dia ga kukul, ma dia ga ivura, dia ga vauma, ma dia ga papait pal, ²⁹ ma ta ra. bung Lot i irop kan Sodom, a iap ma ra pakar i bura marama ra bakut, ma dia

virua parika tana; ³⁰ na damana bula ta ra kilala ba da vaarike Natu i ra tutana tana. ³¹ Ta nam ra kilala, koko nina i ki ra ul a pal na irop upi kana tabarikik ara ra bala na pal, upi na vairop ia; ma ba tikai i ki ra uma, koko muka na talil. ³² Avat a nuk pa ra taulai kai Lot. ³³ Nina i mainge na valaun mule, na virua; ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun, na laun muka. ³⁴ Iau tatike ta vavat: Ta nam ra marum, a ivu tutana dir a va tai tika na vava; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue. ³⁵ A ivu vavina dir a uduudu varurung; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai na ki ke. [³⁶ A ivu tutana dir a ki ta ra uma; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue.] ³⁷ Ma dia tir ia dari: Luluai, akave? Ma i tatike ta diat: A umana kotkot dia pot varurung ta nam ra gunan a minat i va tana.

18

A tinata valavalar ure ra ua na vavina ma ra tena varkurai

¹ Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat upi na tovo diat, ba i topa ra tarai upi diat a araring milat ma koko diat a talangan. ² I biti: Tika na tena varkurai i ga ki tai tika na pia na pal, pa i ru God, ma pa i nuk pa ra tarai. ³ Ma tika na ua na vavina bula ta nam ra pia na pal, ma i vala vana tadav ia, i lul ia dari: Una obo iau ta kaugu ebar. ⁴ Ma lua boko i ole; ma namur i nuk ia ra balana dari: Pa iau ru God, ma pa iau nuk pa ra tarai, ⁵ ia kaka, tago go ra ua na vavina i vovo vatalanguane iau, ina oba ka, kan na vatalanguane iau ma kana vinavana milat. ⁶ Ma ra Luluai i biti: Avat a valongore go ra tinata kai ra kaina tena varkurai.

⁷ Ma God bar, pa na obo laka ra taraina, diat, dia tangi tadav ia ra marum ma ra keake bula, nina diat, i ungunvovovon pa diat? ⁸ Iau tatike ta vavat, na obo lulut pa diat. Ia kaka, ba Natu i ra tutana i pot na gire tadav bar ta nurnur ra pia?

A tinata valavalar ure ra Parisaio ma ra tena varurue totokom

⁹ Ma i tatike bula go ra tinata valavalar tadav diat dia nurnur ta diat mule, ba ra umana tena takodo diat, ma dia pidimuane ra tarai par. ¹⁰ A ivu tutana dir vana urama ra pal na vartabar upi ra niaring; tikai ta dir a Parisaio, ma ta ra tikai a tena varurue totokom. ¹¹ A Parisaio i tur ma i araring ta ra balana dari: God, iau pite pa u tago pa ave vardada ma ra tarai par, a lavur tena varvaur, a lavur tena vaongo, a lavur tena nipo diat, ma pa amir varogop bula ma go ra tena varurue totokom. ¹² Iau vevevut ma ra vinavel a vikvik par; iau vartabar ma tikatikai ta ra vinvinun iau vatur vake. ¹³ Ma ra tena varurue totokom i tur ara vailik, i ruva ba na tadarake ra bakut, i tibul ra bongobongono, ma i biti: God, una mari ka iau, iau a tena varpiam. ¹⁴ Iau tatike ta vavat: Go ra tutana i talil ra kubana, a tena takodo, ma ta ra tikai pata; tago nina i vangala pa mule, da vaikilik pa ia; ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

*Iesu i vadoane ra umana bul ikilik
(Mat 19:13-15; Mar 10:13-16)*

¹⁵ Ma dia kap ra umana kuramana tadav ia, upi na bili diat; ba kana tarai na vartovo dia gire, dia tugal diat. ¹⁶ Ma Iesu i oro pa diat pirana, ma i biti: Avat a nur vue ra umana bul ikilik upi diat

a tadav iau, ma koko avat a tigel diat, tago kadiat dia dari ra varkurai kai God. ¹⁷ A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i kapupi ra varkurai kai God da ra bul ikilik, pa na olo muka tana.

Ra uviana na tutana
(*Mat 19:16-30; Mar 10:17-31*)

¹⁸ Tika na tena varkurai i tir ia: Bo na Tena Vartovo, ava ina pait ia upi kaugu ra nilaun tukum? ¹⁹ Iesu i tatike tana: Dave u vatang iau ba iau boina? Pa ta i boina, ia kaka God. ²⁰ U nunure ra lavur vartuluai: Koko una po, Koko una vardodoko, Koko una long, Koko una varvai vavaongo, Una ru tamam ma nam. ²¹ Ma i biti: Go parika iau tar toratorom tana papa amana ba iau ga bul. ²² Ba Iesu i valongore, i biti tana: A kopono magit boko u iba upi ia; una ivure kaum vurvur magit parika, ma una tibe ra lavur luveana me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung ra bala na bakut; ma una mai, una mur iau. ²³ Ba i valongore go ra tinata i tabun muka ra balana tana, tago i manga uviana. ²⁴ Ba Iesu i gire, i biti: I papait na dekdek muka upi ta tika na uviana na olo ta ra varkurai kai God! ²⁵ Tago a niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra matana ingingit. ²⁶ Ma diat dia valongore dia tatike: Ari ona damana, ia da valaun ia? ²⁷ Ma i biti: A magit i dekdek pire ra tarai, God i pait valar pa ia. ²⁸ Ma Petero i biti: Ave ga vana kan kaveve vurvur magit ma ave murmur u. ²⁹ Ma i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta i ga vana kan ra pal, ba kan kana vavina ba ra umana turana, ba nana, ba tamana, ba ra umana natuna,

ure ra varkurai kai God, ³⁰ ba pa na vatur vake ra mangoro iat ta go ra nilaun ma namur ra nilaun tukum.

*Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat
(Mat 20:17-19; Mar 10:32-34)*

³¹ Ma i agure vaire pa ra vinun ma a ivut, ma i biti ta diat: Go da vana urama Ierusalem, ma da pait nina ra lavur magit par ra umana propet dia ga tumu ia ure Natu i ra tutana. ³² Tago da tul tar ia tai ra lavur Tematana, ma da kulume, ma da vakaina muka, ma da nami ia; ³³ diat a virit ia, ma diat a doka; ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. ³⁴ Ma pa dia matoto ta go ra magit; ma di ive go ra tinata kan diat, ma pa dia nukure ra kukurai ra lavur magit di ga tatike.

*Iesu i vanana pa ra pula
(Mat 20:29-34; Mar 10:46-52)*

³⁵ Ba i maravai Ieriko, tika na pula i ki ra papar a nga, i lulul; ³⁶ ba i valongore ra kor dia vanavana, i titir ba ava go. ³⁷ Ma dia ve ba Iesu ra te Nasaret i vanavana pakit. ³⁸ Ma i oraoro dari: Iesu, u natu i David, una mari iau. ³⁹ Ma diat dia lualua, dia tigel ia ba na ki mut uka; ma i manga oraoro ka dari: U natu i David, una mari iau. ⁴⁰ Ma Iesu i tur, ma i vartuluai ba da ben ia pirana; ma ba i vana maravai pirana, i tir ia: ⁴¹ Ava u mainge ba ina pait ia tam? Ma i tatike: Luluai, ba ina nana mulai. ⁴² Ma Iesu i biti tana: Una nana muka, kaum nurnur i tar valaun u. ⁴³ Ma i nana vuavuai mulai, ma i mur ia, ma i pite pa God; ma ra tarai par bula ba dia gire, dia pite pa God.

19

Iesu dir ma Sakaio

¹ Ma i olo Ieriko, ma i vanavana alalu. ² Ma tika na tutana i ki ie, a iangina Sakaio, a luluai kai ra umana tena varurue totokom, ma i uviana. ³ Ma i mainge na gire Iesu ba to ia; ma i mama gire, tago a kor, ma ia ra tok na tutana. ⁴ Ma i vila lua, i koe ra davai, a lovo, upi na gire, tago ba na bolo ta nam ra nga. ⁵ Ba Iesu i pot abara i tadaraka, ma i tatike tana: Sakaio, una lulut, una irop, tago ina ki ta ra kubam gori. ⁶ Ma i irop lulut, ma i agure pa ia ma ra gugu. ⁷ Ba dia gire, dia tata mukumuk par, dia biti: Go i vana, upi dir a ki ma ra tutana, a tena varpam. ⁸ Ma Sakaio i tur, ma i tatike tai ra Luluai: Go, Luluai, tika na papar ta kaugu lavur tabarikik iau tabar ra lavur luveana me; ma ba iau ga vo pa ta magit pa i dovot tai ta tikai, ina bali ia ma ra ivat. ⁹ Ma Iesu i tatike tana: Gori ra varvalaun i tadav go ra pal, tago ia bula a natu i Abaraam. ¹⁰ Tago Natu i ra tutana i ga vana rikai upi na tikan upi nina i rara ma upi na valaun ia bula.

A tinata valavalalar ure ra mamat na mani (Mat 25:14-30)

¹¹ Ba dia valavalongore go ra lavur tinata, i tatike bula ra tinata valavalalar, tago i maravai Ierusalem, ma tago dia biti ba ra varkurai kai God na arikai vuavuai. ¹² Io, i biti dari: Tika na luluai i vana ta ra gunan vailik, upi na kale pa kana varkurai, ma na talil mulai. ¹³ Ma i oro pa kana vinun na tultul, ma i tul tar ra vinun na mamat na mani ma i tatike ta diat: Avat a kukul me tuk ta ra bung ba ina lilikun mulai tana. ¹⁴ Ma ra

tarai ta kana pia na pal dia milmilikuane, ma dia tulué ta umana upi diat a mur ia, dia tatike: Pa ave mainge go ra tutana pi na kure avet. ¹⁵ Ba i tar kale pa ra varkurai, ma i tar talil mulai, i vartuluai ba da oro pa nina ra umana tultul i ga tul tar ra mani ta diat, upi na matoto ba ava i tur ta kadia vapipiai. ¹⁶ Ma ra luaina i vana pirana, i biti: Luluai, kaum mani i tar vinun tana. ¹⁷ Ma i biti tana: Boina muka, u a bo na tultul; tago u ga dovot ta ra ikilik muka, una kure ra vinun na pia na pal. ¹⁸ Ma ra vauruana i tadav ia, i biti: Luluai, kaum mani i tar ilima tana. ¹⁹ Ma i biti bula tana: U bula, una kure ra ilima na pia na pal. ²⁰ Ma tikai bula i tadav ia, i biti: Luluai, go kaum mani mulai, iau ga pulu mal ia ma ra mal; ²¹ tago iau ga burut i tam, tago u a dekdek na tutana; u tak pa nam pa u ga vung ia, ma u ingate nam pa u ga vaume. ²² Ma i biti tana: U a kaina tultul, ina kure u ta kaum tinata iat. U tar nunure ba iau a dekdek na tutana, iau tak pa nam pa iau ga vung ia, ma iau ingate nam pa iau ga vaume; ²³ dave pa u ga tul tar kaugu mani ta diat dia piapie mani, upi ba iau pot, ina ga vatur vake, ma ra vavatur bula tana? ²⁴ Ma i tatike ta diat dia tur pirana: Avat a tak vue nam ra mani kan ia, ma avat a tul tar ia tai nina i vung ra vinun. ²⁵ Ma dia biti tana: Luluai, i tar vinun kana mani. ²⁶ Iau tatike ta vavat: Nina i vuvung, da tabar ia mulai; ma nina ba pa i vuvung, da tak vue kana ikilik kan ia. ²⁷ Ma avat a vila pa nam kaugu umana ebar pa dia ga mainge ba ina kure diat, ma avat a doko diat ati piragu.

Iesu i olo Ierusalem
(*Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Ioa 12:12-19*)

²⁸ Ba i tar tatike vue go ra tinata, i lualua mulai urama Ierusalem.

²⁹ Ma ba i maravai Betpage ma Betania, pire ra luana, nam di vatang ia ba a luana na Oliva, i tulue ra ivu tutana na vartovo, i biti: ³⁰ Amur a vana ta nam ra pia na pal na lua ta mumur, ma ba amur a olo tana, amur a tadav uka ra nat na as di tar veva, ma pa ta i ga ki boko tana, amur a pala ia, ma amur a ben ia uti. ³¹ Ba tikai i tir amur ba: Dave amur pala ia? amur a biti dari: Beaka ra Luluai i mainge. ³² Ma dir nam, i tulue dir, dir vana ma dir gire tadav nina ra magit i ga tatike ta dir. ³³ Ba dir palapala ra nat na as, diat ba kadiat, dia tir dir: Dave go amur pala pa ra nat na as? ³⁴ Dir biti: Beaka ra Luluai i mainge. ³⁵ Ma dir ben ia tadav Iesu; ma dia pale kadia umana mal ta ra nat na as, ma dia vaki Iesu tana. ³⁶ Ba i vanavana, dia palapale kadia lavur mal na nga. ³⁷ Ma ba i tar maravai pire ra vanavana ba ta ra luana na Oliva, a lavur tarai na vartovo par dia gugu ma dia pite pa God ma ra ngala na nilai diat ta ra lavur dekdek na papalum, dia tar gire; dia biti: ³⁸ I ti doan nina ra King i vut ma ra iang i ra Luluai; a malmal arama ra bala na bakut, ma ra pite varpa urama muka! ³⁹ Ta ra umana Parisaio ta ra kor dia biti tana: Tena Vartovo, una tigel kaum tarai na vartovo. ⁴⁰ Ma i tatike bali diat dari: Iau ve avat, ona go diat diat a tur mut, a lavur vat diat a oraoro.

Iesu i tangie Ierusalem

⁴¹ Ma ba i maravai, i gire ra pia na pal, ma i tangie, i biti: ⁴² Gala u bula u tar nunure ta go ra bung, a lavur magit dia topa ra malmal! Ma go, dia ki ivai kan ra matam. ⁴³ Ta e na pot boko, ba kaum lavur ebar diat a liplip bat iu, ma diat a tur kikil iu, ma diat a tur bat iu ta ra lavur papar. ⁴⁴ Ma diat a vue pukue u ra pia, ma ra lavur natum bula dia ki tam; ma pa diat a nur vue ta ura vat upi dir a va vartaun tam, tago pa u ga nunure ilam ra bo na e ba di vana piram tana.

Iesu i olo ra pal na vartabar

(Mat 21:12-17; Mar 11:15-19; Ioa 2:13-22)

⁴⁵ Ma i ruk ta ra pal na vartabar, i okole vue diat dia ivivura tana. ⁴⁶ I biti ta diat: Di ga tumu ia dari: “Kaugu pal a pal na niaring.” Ma ava tar pukue upi na da ra babang kai ra umana tena nilong.

⁴⁷ Ma i varvartovo ta ra pal na vartabar ra bungbung parika. Ma ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana luluai kai ra tarai, dia mainge ba diat a doka; ⁴⁸ ma dia mama nuk upi ta magit ba diat a pait ia; tago ra tarai dia kor tadav ia, ma dia vala valongore.

20

A tinir ure ra varkurai kai Iesu

(Mat 21:23-27; Mar 11:27-33)

¹ Tika na bung ta nam ra e, i tovo ra tarai ta ra pal na vartabar, ma i varvai ma ra bo na varvai; ma ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana

dia tadav ia; ² ma dia biti tana: Una ve avet ta ra varkurai u pait go ra lavur magit i tana, ba to ia i ga tul tar go ra varkurai tam? ³ Ma i tatike bali diat dari: Iau bula go, ina tir avat tai tika na magit, ma avat a ve iau: ⁴ Mamave ra baptaiso kai Ioanes, marama ra bala na bakut, ba tai ra tarai? ⁵ Ma dia biti vargil ivai dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na biti: Ba damana, dave pa ava ga nurnur tana? ⁶ Ba ona dat a biti ba: Tai ra tarai, a tarai par diat a tupar dat; tago dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. ⁷ Ma dia bali ia ka, ba pa dia nunure ba mamave. ⁸ Iesu i biti ta diat: Iau bula, pa ina ve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana.

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum ta ra uma na vain

(Mat 21:33-46; Mar 12:1-12)

⁹ Ma i tatike go ra tinata valavalar tai ra tarai: Tika na tutana i vaume ra uma na vain, ma i tul tar ia tai ra tarai na vinauma, ma i vana tai ta ra vuna gunan upi na ki vavuan tana. ¹⁰ Ma ta ra e na vunuai i tulue tika na tultul tadav ra tarai na vinauma, upi diat a tul tar ta umana vuai na uma tana; ma ra tarai na vinauma dia kita ia, ma dia tul tuna vue ke. ¹¹ Ma i tulue ta ra tultul; ma dia kita ia bula, ma dia vakaina, ma dia tul tuna vue ke. ¹² Ma i tulue ta ra tikai bula; ma dia kita vakinkin ia, ma dia okole vue. ¹³ Ma ra luluai na uma i biti: Ava ina pait ia? Ina tulue natugu, a bul na vakak, upi diat a ru ia bar. ¹⁴ Ba ra tarai na vinauma dia gire, dia biti vargil dari: Go ra bul mur tana; dat a doka, upi kadat ika ra vurvur magit. ¹⁵ Ma dia okole

vue kan ra uma ma dia doka. Ava ra luluai na uma na pait ia ta diat? ¹⁶ Na vut ma na doko vue nam ra tarai na vinauma, ma na tul tar ra uma tai ta umana enana. Ba dia valongore go dia tatike: Koko muka. ¹⁷ Ma i bobobe diat, ma i biti: Ava go di ga tumu ia?

“Nina ra vat ba ra umana tena pait pal dia tar pilak vue,

Nam muka di tar pait ra ul a ngu na pal me.”

¹⁸ Ma nina i bura ta go ra vat na ti tagigi, ma nina ba go na bura taun ia, na taimirai da ra tobon.

A tinir ure ra totokom

(Mat 22:15-22; Mar 12:13-17)

¹⁹ Ma ra umana tena tutumu, ma ra umana tena tinabar, dia mainge ba diat a kinim ia ta nam ra pakana bung, ma dia burut uka ta ra tarai; tago dia nunure ba i tar tatike go ra tinata valavalar ure diat. ²⁰ Ma dia kiki ue pa ia ma dia tulue ta umana kilao dia vaongo ba ra umana tena takodo diat, upi diat a vagu pa ia ta kana tinata, ma diat a tul tar ia ta ra varkurai ma ta ra dekdek i ra tena varkurai na gunan. ²¹ Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, ave nunure ba i takodo kaum tinata ma kaum vartovo, ma pa u nuk pa ta tikai, u varvai ma ra dovotina ure ra nga kai God. ²² I takodo ba avet a tul tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata?

²³ Ma i nunure kadia vaongo, ma i biti ta diat:

²⁴ Avat, a ve tar tika na denaria tagu. A malalar i to ia tana? Ma kai ia bula ra tutumu tana? Ma dia biti: Kai ra Kaisar. ²⁵ I biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar ra lavur magit kai ra Kaisar, ma avat a tul tar tai God ra lavur magit kai God. ²⁶ Ma dia mama vagu pa ia ta nam ra tinata ta ra mata i ra

tarai; ma dia kaian ta kana tinata na balbali, ma dia ki mut uka.

*A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat
(Mat 22:23-33; Mar 12:18-27)*

²⁷ Ma ta ra umana ta diat ra Sadukaio, diat dia varpuai ta ra nilaun mulai, dia tadav ia; ma dia tir ia dari: ²⁸ Tena Vartovo, Moses i ga tumu tar ia ta dat, ba ra tutana i mat kan kana taulai, ma pa ta natuna, turana na ben kana vavina, ma na vangala ta umana bul upi kai turana. ²⁹ Io, a lavurua na tutana dia turana; a luaina i ben pa ra vavina, ma i mat, ma pa ta natuna; ³⁰ ma ra vauruana damana, ma ra vautuluna bula; ³¹ damana bula diat par ra lavurua dia mat, ma pa ta natu i diat. ³² Ma ra vavina i mat mur ta diat. ³³ Ta ra nilaun mulai, kai ia ta diat nam ra vavina? Tago ra lavurua par dia ga taulai me. ³⁴ Iesu i tatike ta diat: A tarai ra pia dia varvarbean, ma dia tulatulai ta ra varbean; ³⁵ ma diat da kure boko ba na topa diat nam ra nilaun ma ra nilaun mulai kan ra minat, pa dia taulai, ma pa dia tulatulai ta ra tinaulai; ³⁶ tago pa diat a mat mulai; tago dia vardada ma ra umana angelo; diat a umana natu i God, ma ra umana natu i ra nilaun mulai. ³⁷ Ma ra lavur minat dia laun mulai, da Moses i ga vaarike ure ra Davai, ba i ga vatang ra Luluai dari: A God kai Abaraam, ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob. ³⁸ God, vakir a God kai ra umana minat, kai ra umana launa iat; tago dia laun par ta ra matana. ³⁹ Ma ta umana tena tutumu dia tatike: Tena Vartovo, i boina kaum tinata. ⁴⁰ Tago pa dia valar mule ma ta tinir.

*A tinir ure Kristo**(Mat 22:41-46; Mar 12:35-37)*

⁴¹ Ma i biti ta diat: Dia biti dave ba ra Kristo ia ra natu i David? ⁴² Tago David iat i tatike ta ra buk na Kakailai dari:

“Ra Luluai i tatike tai kaugu Luluai:

Una ki ta ra limagu tuna,

⁴³ Tuk tar ina vadiop kaum lavur ebar upi a ruarua na kakim.”

⁴⁴ David i vatang ia ba Luluai, ma dir tamana dave?

*Iesu i vale diat ure ra umana tena tutumu**(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)*

⁴⁵ Ma ra tarai par dia valongore i tatike tai kana tarai na vartovo dari: ⁴⁶ Avat a nuk pa ra umana tena tutumu, dia mainge ba diat a vanavana ma ra umana lolovina mal, ma dia mainge ra nioro varvagai ta ra lavur tavul a bung, dia mainge ra lavur kiki na luluai ta ra umana pal na lotu, ma ra umana kiki ara na lua ta ra umana lukara; ⁴⁷ dia ian vapar ra tabarikik kai ra umana ua na vavina, ma dia vaongo ma ra umana niaring lolovina; na manga tup go diat ra varkurai na balbali.

21*Ra vartabar kai ra ua na vavina**(Mar 12:41-44)*

¹ Ma i idok, ma i gire ra umana uviana dia vuavue kadia vartabar ta ra vuvuvung na mani.

² Ma i gire bula tika na ua na vavina i luveana, ma i vue tar ra ivu toea ka tana. ³ Ma i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Go ra ua na vavina i luveana i vue tar ra ngala ta ni diat par; ⁴ tago

diat par go dia tar vuvuai maravut ra vartabar ta nina ka, dia luk pirane vue; ma go ta kana niiba i vue vapar tar kana tabarikik.

*Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar
(Mat 24:1-2; Mar 13:1-2)*

⁵ Ma ba ta umana dia tata ure ra pal na vartabar, ma ba di tar mar ia ma ra lavur bo na vat ma ra lavur magit na vartabar, i biti: ⁶ Ure go ra lavur magit ava giragire, a kilala na vut boko ba pa ta ivu vat dir a va vartaun ati, da vue pukue vapar vue.

*A umana purpuruan ma ra umana varmonong
(Mat 24:3-14; Mar 13:3-13)*

⁷ Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, da pait ia vingaia go ra lavur magit? Ma ava ra vakilang ba go ra lavur magit i maravai? ⁸ Ma i biti: Avat a varbalaurai kan da varara avat; tago mangoro diat a vut ma ra iangigu, diat a tatike: Iau ia muka; ma dari: A kilala i tar maravai., Koko ava murmur diat. ⁹ Ba ava valongore ure ra umana vinarubu ma ra umana varvareo, koko avat a burut; tago i topa ia ba go ra lavur magit na pot lua; ma ra mutuaina pa na lulut.

¹⁰ Ma i biti ta diat: Tika na vuna gunan na tut ure ta ra vuna gunan, ma tika na varkurai ure ta ra varkurai; ¹¹ ma ra umana ngala na guria, ma ra umana mulmulum ma ra umana enana minait ta ra gunagunan; ma ra umana mangamangana bunurut, ma ra umana ngala na vakilang marama ra bakut. ¹² Ma lua boko ta go ra lavur magit diat a kinim avat, diat a vakadik avat, ma diat a kinim tar avat ta ra umana pal

na lotu ma ta ra umana pal na banubat, ma diat a al pa avat tadav ra umana king ma ra umana tena varkurai na gunan ure ra iangu. ¹³ Na topa avat upi ra varvai. ¹⁴ Avat a nuk pa ia ta ra bala i vavat, ba koko ava nunuk lua ba ava avat a tatike; ¹⁵ tago iau, ina tul tar ia ta ra ngie i vavat, ma ra kabinana bula ba kavava lavur ebar par pa diat a bali ia, ma pa diat a pue vue. ¹⁶ A umana tavu i vavat, ma ra umana tura i vavat, ma ra umana niuru i vavat, ma ra umana talai vavat, diat a tul tar avat ta diat; ma diat a doko ta umana ta vavat. ¹⁷ Ma ra tarai par diat a. milmilikuane avat ure ra iangu. ¹⁸ Ma pa ta pepe na ulu i vavat na virua. ¹⁹ Kavava mangamangana vovovon na valaun ra tulungea i vavat.

*Iesu i biti ba da nila vue Ierusalem
(Mat 24:15-21; Mar 13:14-19)*

²⁰ Ba ava gire ra umana loko na tarai na vinarubu dia tur kikel Ierusalem, avat a nunure ba i maravai ba da nila vue. ²¹ Boina ba diat dia ki Iudaia, diat a lop urama ra lualuana; ma boina ba diat dia ki limlivuan ta ra pia na pal, diat a irop; ma koko diat, dia ki ra pupui, diat a olo tana. ²² Tago go ra kilala, a kilala na balbali upi da pait ot pa tana nam parika di ga tumu ia. ²³ Na kaina ta diat dia kap bala, ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra kilala! Tago na malari muka ra gunagunan, ma ra kankan na tup go ra tarai. ²⁴ Diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma da ben vavilavilau pa diat ta ra lavur vuna gunan parika; ma ra umana Tematana diat a ruarua taun Ierusalem tuk ta ra mutuai ra kilakilala kai ra umana Tematana.

Natu i ra tutana na pot
(*Mat 24:29-31; Mar 13:24-27*)

²⁵ Ma da pait ra umana vakilang arama ta ra matana keake, ma ta ra gai, ma ta ra umana tagul; ma ra lavur vuna gunan ra pia diat a kaina ta ra purpuruan ure ra rurunga na ta ma ra umana bobol; ²⁶ a tarai diat a mat ma ra bunurut ma ra ninunuk upi ra lavur magit ba na ubu ra rakarakan a gunagunan, tago ra lavur mangamangana ta ra bakut na dadadar. ²⁷ Ma diat a gire Natu i ra tutana i vana rikai ta ra bakut ma ra dekdek ma ra ngala na minamar. ²⁸ Ba go ra lavur magit i vura na vut, avat a tadaraka, ma avat a idaidok; tago i maravai ka kavava varvalaun.

A tinata valavalar ure ra lovo
(*Mat 24:32-35; Mar 13:28-31*)

²⁹ Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat dari: Avat a nuk pa ra lovo ma ra lavur davai par; ³⁰ ba dia vura na gol, ava gire, ma avat iat, ava nunure ba ra kilala na malamalapang i maravai. ³¹ Damana bula, ba ava gire go ra lavur magit, avat a nunure ba ra varkurai kai God i maravai ka. ³² A dovot go iau tatike ta vavat. Go ra taun tarai pa na panie, ba pa da pait ot pa boko go ra lavur magit. ³³ A bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie boko ma kaugu lavur tinata pa na panie muka.

Avat a balaure avat

³⁴ Avat a balaure avat, kan ra bala i vavat na mamat ma ra ngala na nian ma ra nimomo, ma ra balaguan ta ra nilaun ra pia, ma nam ra bung na pot vakaian tadav avat da ra kun; ³⁵ tago na

pot damana pire diat par dia ki ta ra rakarakan a gunagunan parika. ³⁶ Avat a varbalaurai ta ra kilakilala parika; avat a araring upi avat a ongor ma upi avat a laun kan go ra lavur magit par ba diat a pot boko, ma avat a tur ta ra mata i ra Natu i ra tutana.

³⁷ Ma i vartovo ra bungbung parika ta ra pal na vartabar, ma ra bungbung na marum i irop, ma i ki ta ra luana, a iangina a luana na Oliva. ³⁸ Ma ra tarai par dia pot pirana ra kavunvun iat ta ra pal na vartabar upi diat a valongore.

22

*Dia tata guvai upi diat a vagu pa Iesu
(Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Ioa 11:45-53)*

¹ Io, i maravai ra lukara na gem ba pa i leven, di vatang ia ba ra lukara na bolo lake. ² Ma ra umana tena tinabar, ma ra umana tena tutumu, dia nuknuk upi ta mangana nga ba na virua tana; tago dia burutue ra tarai.

*Iudas i mulaot upi na vagu pa Iesu
(Mat 26:14-16; Mar 14:10-11)*

³ Ma Satan i ovai tai Iudas, a iangina bula ba Iskariot, tikai ta diat ra vinun ma a ivut. ⁴ Ma i vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana luluai na vinarubu, ma dia tata me ba na vagu davatane tar ia ta diat? ⁵ Ma dia gugu, ma dia kubu ba diat a kul ia ma ra mani. ⁶ Ma i mulaot, ma i kiki pa ia upi na noe ive tar ia ta diat ba pa ta kor na tarai.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake

(Mat 26:17-25; Mar 14:12-21; Ioa 13:21-30)

⁷ A bung na gem ba pa i leven i vut ba di tul tar ra bolo lake tana. ⁸ Ma i tulue Petero ma Ioanes dari: Amur a vana, amur a vaninare ra magit na bolo lake upi dat a en ia. ⁹ Ma dir tir ia: U mainge ba amir a vaninare ave? ¹⁰ I biti ta dir: Ba amur tar olo ta ra pia na pal, amutal a varkuvo ma ra tutana i kapkap ra la na tava; amur a mur ia ta ra pal i ruk tana. ¹¹ Amur a biti tai ra luluai na pal dari: A Tena Vartovo i tir iu ba: Akave kaum pal na vaira ba avet ma kaugu tarai na vartovo avet a en ra magit na bolo lake tana? ¹² Ma na ve tar ta mumur ra ngala na pakana pal liu di tar vangan ia; amur a vaninare tana. ¹³ Ma dir vana, ma dir gire tadav nam par i ga tatike, ma dir mal pa ra magit na bolo lake.

A nian kai ra Luluai

(Mat 26:26-30; Mar 14:22-26; 1 Kor 11:23-25)

¹⁴ Ba ra pakana bung i vut, diat ma ra tarai na vartovo dia ki. ¹⁵ Ma i biti ta diat: Iau ga mamainge muka ba dat a en go ra magit na bolo lake ba pa di vakadik iau boko; ¹⁶ tago iau tatike ta vavat: Pa ina en mule tuk ta nam ba da pait ot pa ia ta ra varkurai kai God.

¹⁷ Ma i vatur tika na momamomo ma ba i tar pite varpa, i biti: Avat a vatur go, ma avat a tibe avat me; ¹⁸ tago iau tatike ta vavat, ba pa ina mome mule ra vuai na vain papa gori, ma na tuk tar ta ra bung ba na pot i tana ra varkurai kai God. ¹⁹ Ma i vatur ra gem, ma ba i tar pite varpa, i tabik ia, i tabar diat me, ma i tatike: Go ra

pakagu. [Di tul tar ia ure avat; avat a papait. go, ma avat a matamatane upi iau me. ²⁰ Damana bula ra momamomo, ba i tar par ra nian, ma i tatike: Go ra momamomo a kalamana kunubu ta ra gapugu nina i talingir ure avat.] ²¹ Ma ra lima i nam i vagu tar iau, go kari ta go ra vuvung na nian. ²² A dovot ba Natu i ra tutana na vana da di ga kure; ma na kaina tai nina ra tutana i vagu tar ia. ²³ Ma dia varvartir vargil ba to ia ta diat na pait go ra magit.

A vartoto vargil ure to ia ta diat i ngala

²⁴ Dia vartoto vargil bula ba to ia ta diat i ngala kakit. ²⁵ Ma i tatike ta diat: A umana king kai ra lavur Tematana dia papait na luluai na kaia ta diat; ma di vatang diat dia kure diat ba ra umana boina. ²⁶ Ma koko avat a damana; nam i ngala ta vavat, boina ba na da nina i mur, ma nam i luluai na da tikai i toratorom. ²⁷ Tago nuve i ngala, nina i ki ta ra nian ba nam i toratorom tana? Vakir nina i ki ta ra nian vang? Ma go iau ki pire vavat da tikai i toratorom. ²⁸ Avat dat, ava ga tur maravut iau ta ra lavur mangamangana di ga valamlam iau me; ²⁹ ma iau tibe tar ra varkurai ta vavat, da Tamagu i ga tibe iau me, ³⁰ upi avat a ian ma avat a momo ta kaugu vuvung na nian ta kaugu varkurai; ma avat a ki ta ra umana kiki na king, avat a kure ra vinun ma ra ivu vuna tarai Israel.

Iesu i tata na lua ba Petero na pue vue

(Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Ioa 13:36-38)

³¹ Simon, Simon, Satan i tir pa avat upi na tang valar avat da ra Vit; ³² ma iau tar araring ure u, upi koko kaum nurnur na panie kakit, ma tuka

boko ba u tar nukpuku mulai, una vapatuan ra tara na turam. ³³ Ma i biti tana: Luluai, go iau vaninara upi ina mur u ta ra pal na banubat ma ta ra minat. ³⁴ Ma i biti: Petero, iau ve u, gori ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai ba pa u nunure iau.

A popopoi, a rat ma ra pakat

³⁵ I tir diat: Ba iau ga tulue avat, ma pa kavavat ta popopoi ba ta rat ba ta pal a kau, ava ga iba vang upi ta magit? Ma dia biti: Pata. ³⁶ Ma i biti ta diat: Ma go, nina ba kana ta popopoi, na kap ia ka, damana bula ra rat; ma nina ba pa ta, boina ba na ivure kana olovoi ma na kul pa ra pakat na vinarubu. ³⁷ Tago iau tatike ta vavat, ba da pait ot pa ia tagu go di ga tumu ia dari: “Ma di ga luk guve ma ra lavur tena varpian.” Tago a dovotina da pait ot pa nam parika di ga tumu ia ure iau. ³⁸ Ma dia biti: Luluai, a ivu pakat go kari. Ma i biti ta diat: I ot ika.

Iesu i araring

(Mat 26:36-46; Mar 14:32-42)

³⁹ Ma i irop, i vana ta ra luana na Oliva, da kana mangamangana iat; ma ra tarai na vartovo dia mur ia. ⁴⁰ Ba i tar pot ta nam ra gunan, i tatike ta diat: Avat a araring kan da valam pa avat. ⁴¹ I ki irai kan diat da ra kulalongo na vat; ma i va timtimum, i araring dari: ⁴² Tama, ba u mainge, una tak vue go ra momamomo kan iau, ma koko da pait ra nuknukigu, da pait ra nuknukim iat. [⁴³ Ma tika na angelo marama ra bala na bakut i tur pa, pirana, i vaongor kap ia. ⁴⁴ Ma tago i liliut na kinadik, i ongor ma ra niaring; ma kana

mangamangon i da ra ngala na tua na gap, i bura ta ra pia.] ⁴⁵ Ba i tut kan ra niaring i vana pire ra tarai na vartovo, i babare diat dia va mat, tago i tabun ra bala i diat, ⁴⁶ ma i tatike ta diat: Dave ava va mat? Avat a tut, avat a araring upi koko da valam pa avat.

Di vagu pa Iesu

(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Ioa 18:3-11)

⁴⁷ Ba i tata boko, nam di vatang ia Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i vut ma ra kor na tarai i agure diat, ma i tadav Iesu upi na galum ia. ⁴⁸ Ma Iesu i biti tana: Iudas, una vagu tar Natu i ra tutana ma ra vargalum laka? ⁴⁹ Ma ba diat dia varagur me, dia gire nam ba diat a pait ia, dia tir ia ba: Luluai, avet a varubu ma ra pakat vang? ⁵⁰ Ma tikai ta diat i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, i kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna.

⁵¹ Ma Iesu i biti: Avat a nur vue. Ma i bili ra talingana, i varkotone pa ia. ⁵² Iesu i biti tai ra umana tena tinabar, ma ra umana luluai na vinarubu kai ra pal na vartabar, ma ra lavur patuana, dia tar vut upi ia, dari: Ava tar vana rikai vang ma ra umana pakat ma ra umana ram da upi ra tena nilong? ⁵³ Ba dat ta ra pal na vartabar a bungbung, pa ava tulue ra lima i vavat ure iau; go muka kavava pakana bung, ma ra ongor na bobotoi.

Petero i pue vue Iesu

(Mat 26:57-58,69-75; Mar 14:53-54,66-72; Ioa 18:25-27)

⁵⁴ Ma dia kinim pa ia, ma dia ben vaire; dia kap ia ta ra kuba i ra tena tinabar i lualua. Petero

i murmur maro vailik. ⁵⁵ Ba dia tar voto ra iap livuan ta ra gunan, ma dia ki varurung, Petero i ki maravut diat. ⁵⁶ Ma tika na vavina i gire ba i ki ta ra kapa na iap, ma i bobobe muka, ma i biti: Go ra tutana dir ga varvaragur bula me. ⁵⁷ Ma i varpuai dari: la An, pa iau nunure muka. ⁵⁸ A ik namur, ta ra tikai i gire, ma i biti: U bula avat. Petero i biti: To An, iau pata. ⁵⁹ Ma namur mulai, ba i par tika na pakana bung, tikai bula i takun vadekdek ia dari: A dovotina, go ra tutana dir ga varvaragur me, tago ia ra te Galilaia. ⁶⁰ Petero i biti: To An, pa iau nunure nam u tatike. Ba i tata boko, a loko i riki muka. ⁶¹ Ma ra Luluai i lingan, ma i boboe ung Petero. Ma Petero i nuk pa ra tinata kai ra Luluai, ba i ga tatike tana dari: Gori, ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai vue iau. ⁶² Ma i irop, ma i tangi mat.

*Di kulume Iesu ma di kita ia
(Mat 26:67-68; Mar 14:65)*

⁶³ Ma ra tarai dia vatur vake Iesu, dia kulume, ma dia kita ia. ⁶⁴ Dia vi bat ra ura kiau na matana, ma dia biti tana: Una tata na propet ma una vatang nina i tar kita u? ⁶⁵ Ma mangoro na tinata bula dia vul ia me.

*Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung
(Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Ioa 18:19-24)*

⁶⁶ Ba i tar keake mulai, a umana patuana kai ra tarai dia kivung, a umana tena tinabar, ma ra umana tena tutumu bula diat; ma dia ben ia ta kadia kivung, dia tatike tana: ⁶⁷ Ba u ra Kristo, una ve avet. Ma i biti ta diat: Ba iau ve avat, pa avat a nurnur; ⁶⁸ ma ba iau tir i avat, pa avat a

tata. ⁶⁹ Papa gori, Natu i ra tutana na ki ta ra lima tuna ta ra dekdek i God. ⁷⁰ Ma diat par dia tir ia: U Natu i God vang? Ma i biti ta diat: Avat iat ava tatike, iau ia tuna. ⁷¹ Ma dia biti: Pa da mainge mule ta varvai; go da tar valongore ta ra ngiene iat.

23

Iesu i tur ta ra mata i Pilato

(Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Ioa 18:28-38)

¹ Diat par dia tut, ma dia ben pa ia pire Pilato. ² Ma dia vura takun ia dari: Ave ga gire tadav go ra tutana i ben varara kaveve vuna tarai, i tigel diat ba koko diat a totokom ta ra Kaisar, ma i biti ba ia iat Kristo, a king. ³ Ma Pilato i tir ia dari: U laka ra king kai ra Iudaia? Ma i biti tana: U biti damana. ⁴ Pilato i biti tai ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur kor na tarai: Pa iau tir tadav ta dovot na vartakun ure go ra tutana. ⁵ Ma dia vovo pa ia ka, dia biti: I ununue ra tarai, tago i vartovo ta ra gunan Iudaia parika, i tur pa ia arama Galilaia ma i tuk tar ta go ra gunan.

Iesu i tur ta ra mata i Erodes

⁶ Ba Pilato i valongore, i titir ba ia ra tutana Galilaia. ⁷ Ba i nunure ba ia marama ra langun na varkurai kai Erodes, i tulue tadav Erodes, tago i ki Ierusalem ta nam ra e.

⁸ Ba Erodes i gire Iesu, i gugu muka, tago vailik i ga mainge upi na gire, tago i ga valongore ra tinata ure; ma i mainge upi na gire ta vakilang tana. ⁹ Ma i tir ia ma mangoro na tinata, ma pa i bali pa ia. ¹⁰ A umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu dia tur, ma dia takun

ia, dia ngangangal ure. ¹¹ Ma Erodes ma kana tarai na vinarubu dia pidimuane, ma dia kulume, ma dia ule tar ra mal i manga matatar, ma i tulue mule tadav Pilato. ¹² Erodes ma Pilato dir varmaram mulai ta nam ra bung; amana dir ga vargegelenei.

*Di varkurai ba Iesu na mat
(Mat 27:15-26; Mar 15:6-15; Ioa 18:39-19:16)*

¹³ Pilato i oro varurue ra lavur tena tinabar ngalangala, ma ra lavur tena varkurai, ma ra tarai, ¹⁴ ma i biti ta diat: Ava ga ben go ra tutana piragu, da tikai i varara ra tarai; ma go iau tar tir ia ta ra mata i vavat, ma pa iau tir tadav ta mangamangana go ra tutana i rara tana ta ra lavur magit ava takun ia me; ¹⁵ ma Erodes bula pata; tago i tulue mule tadav dat; pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana. ¹⁶ Ina virit ia ka, ma ina pala vue. [¹⁷ Ta ra lukara i topa ia upi na papapala vue tika na tutana tadav ra tarai.] ¹⁸ Ma diat par dia oraoro varurung dari: Na virua go ra tutana, ma una pala vue tar Barabas tadav avet; ¹⁹ nina di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure tika na vinarubu na varpam ta ra pia na pal, ma ure ra vardodoko bula. ²⁰ Ma Pilato i tata mulai ta diat, tago i mainge upi na pala vue Iesu. ²¹ Ma dia oraoro ka dari: Da ot ia ga ta ra bolo, da ot ia ga ta ra bolo. ²² Ma i vautul ma ra tinata tadav diat dari: Dave, ava ra kaina mangamangana i tar pait ia? Pa iau tir tadav ta vuna ba na virua tana; ina virit ia ka, ma ina pala vue. ²³ Ma dia vovo pa ia ma ra ngala na nilai diat upi da ot ia ga ta ra bolo. Ma ra ngie i diat i ongor pa ia. ²⁴ Ma Pilato i kure ba da pait muka nam dia kaina upi ia. ²⁵ Ma i pala

vue nina di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure ra vinarubu na varpam ma ure ra vardodoko bula, nina dia ga lulul upi ia; ma i tul tar Iesu ta kadia mamainga.

Di ot Iesu ta ra bolo

(Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Ioa 19:17-27)

²⁶ Ma ba dia ben vaarike pa ia, dia al vovo pa tikai, a iangina Simon, a te Kirene, i pot mara ra gunagunan, ma dia puak tar ra bolo tana, upi na puapuak vamur ia tai Iesu.

²⁷ A ngala na kor na tarai dia mur ia, ma ra vaden bula, dia tangtangie ma i tabun ra bala i diat i tana. ²⁸ Iesu i tur tapuku tadav diat, ma i biti: A umana natu i Ierusalem, koko ava tangie iau, avat a tangie mule avat, ma ra lavur natu i vavat bula. ²⁹ Tago a umana bung diat a vut boko, ba diat a tatike dari: A lavur biu ma diat bula pa dia ga kap bala boko, dia ti doan, ma diat bula pa dia ga vau ra bul. ³⁰ Ma diat a vura tatike tadav ra umana luana: Avat a kokopo taun avet; ma tadav ra umana ikilik na luana: Avat a punang taun avet. ³¹ Tago ba dia pait go ra lavur magit ta ra davai i lubalubang, ava diat a pait ia ta ra marangana?

³² Ma ta ra ivut bula, a ura kaina tutana, dia ben dital me upi da doko varurue dital.

³³ Ba dia vut ta ra gunan di vatang ia, A Lor, dia ot tar ia ta ra bolo, ma ra ura kaina tutana bula, tikai ta ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana. ³⁴ Ma Iesu i biti: Tama, una nur vue go ra magit ta diat, tago pa dia nunure go dia pait ia. Ma dia tibe varbaiane kana umana mal, ma dia ilailam upi diat. ³⁵ Ma ra tarai dia turtur ma

dia giragire ke. Ma ra umana tena varkurai dia kulume, dia biti: I tar valaun ra umana enana, boina ba na valaun ia iat mulai, ona ia ra Kristo kai God, ma kana bul na vakak. ³⁶ Ma ra umana tena vinarubu bula dia kulume, dia tadav ia, dia tul tar ra vain mapak tana, dia biti: ³⁷ Ona u ra king kai ra Iudaia, una valaun mule u. ³⁸ Ma ra tutumu bula i ki arama liu dari: Go ra King kai ra Iudaia.

³⁹ Tikai ta dir a ura kaina tutana di ga ot vatokobe, i bor ia, i biti: U ra Kristo vang? Una valaun datal. ⁴⁰ Ma ta ra tikai i tigel ia, i tatike: Dave, u bula, pa u ru God? Tago u bula datal ta go ra varkurai. ⁴¹ Ma i dovotina ta dor; tago di bali ka kador mangamangana; ma go ra tutana pa i ga pait ta magit ba pa i ko. ⁴² Ma i biti: Iesu, una nuk pa iau, ba u tar vut ta kaum varkurai. ⁴³ Ma i biti tana: A dovot go iau tatike tam: Gori boko una ki piragu ta ra Paradaiso.*

Iesu i mat

(Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ioa 19:28-30)

⁴⁴ I tar keke tur bar, ma ra rakarakan a gunagunan mutu i bobotoi tuk ta ra utul a pakana bung na ravian. ⁴⁵ A matana keake pa i pupua, ma ra mal na ruruu kutu ta ra pal na vartabar i tarada livuan. ⁴⁶ Ma ba Iesu i tar manga oro papa, i biti: Tama, iau tul tar ra tulungeagu ta ra ura limam; ba i tar tatike vue go, i vungue ra tulungeana. ⁴⁷ Ba ra luluai na tarai na vinarubu i gire go, i

* **23:43:** Ra Paradaiso: a kukuraina, “a mari na gunan na ningo ba na nilibur”. A Iudaia dia ga vatang go ra iang ure ra ra pakana ba ra tulungea i ra umana tena takodo diat a ngo tana, namur ta kadia minat.

pite pa God, ma i biti: A dovotina go ra tutana a tena takodo. ⁴⁸ Ma ra lavur kor na tarai par dia ga vana guvai upi diat a bobobe, ba dia gire go di tar pait ia, dia talil, ma dia timtibul ra bongobongo i diat. ⁴⁹ A lavur talaina, ma ra vaden dia ga mur ia marama Galilaia, dia tur maro vailik, ma dia gire go ra lavur magit.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat

(Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Ioa 19:38-42)

⁵⁰ Ma tika na tutana, a iangina Iosep, a tena varkurai, a bo na tutana, a tena takodo, ⁵¹ (pa i ga mulaot ta kadia varkurai ma ta nam dia pait ia), a te Arimataia, a pia na pal kai ra Iudaia, ma i nurnur upi ra varkurai kai God; ⁵² go ra tutana i vana tadav Pilato ma i lul pa ra minat i Iesu. ⁵³ I kap vairop ia, ma i pulu ia ma ra mal kumau, ma i vadiop ia ta ra babang na minat di ga kala ia ta ra papar a vat, ma pa ta na boko i ga va tana. ⁵⁴ Go, a bung na Vaninara, ma i maravai ra Bung Sabat. ⁵⁵ Ma ra vaden nam dia ga varagur me marama Galilaia, dia mur ia, ma dia gire ra minatina bula da dia vadiop ia tana. ⁵⁶ Ma dia talil, dia mal pa ra lavur magit i ang na vuvuvul ma ra varku bula. Ma ta ra Bung Sabat dia ngo varogop ma ra varkurai.

24

A tinut mulai kan ra minat

(Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Ioa 20:1-10)

¹ Ba i lar tavuna ta ra luaina bung ta ra vik, dia vana tadav ra babang na minat, ma dia kap ra lavur magit i ang na vuvuvul, nam dia ga mal pa

ia. ² Ma dia gire tadav ra vat i ta di ga pul vue kan ra babang na minat. ³ Ma dia ruk tana, ma pa dia gire ra minat i ra Luluai Iesu tana. ⁴ Ba i purpuruan boko ra nuknuk i diat i tana, a ivu tutana, kadir mal i bagabagele muka, dir tur pa pire diat, ⁵ ma ba dia burut ma dia ive ra mata i diat ra pia, dir tatike ta diat: Dave ava tikan upi ra launa pire ra umana minat? ⁶ Pa i bang ati, i tar laun mulai; avat a nuk pa nam i ga tatike ta vavat ba i ga ki boko Galilaia, ⁷ i ga biti ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra kaina tarai, ma da ot ia ta ra bolo, ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. ⁸ Ma dia nuk pa kana tinata, ⁹ ma dia talil kan ra babang na minat, ma dia ve ra vinun ma tikai, ma diat par ta go ra lavur magit. ¹⁰ Go diat, Maria Magdalene, Ioana, ma Maria, na i Iakobo, ma diat ra vaden dia varagur me, dia ve ra umana apostolo. ¹¹ Ma dia valongore go ra tinata da ra tinata vakuku ma pa dia nurnur tana. [¹² Ma Petero i tut, ma i vutvut tadav ra babang na minat, ma i ruru, ma i gigira tana, i gire ra umana mal kumau ka, dia va irai, ma i vana ra kubana, i nuknuk kakaian ta nam di tar pait ia.]

*A vinavana uro Emaus
(Mar 16:12-13)*

¹³ Io, a ivut ta diat, dir vanavana ta nam ra bung upi ra gunan, a iangina Emaus, da ra vinun ma tika na kilomita (lavurua na mail) mara Ierusalem. ¹⁴ Ma dir tata ta go ra lavur magit di ga pait ia. ¹⁵ Ba dir tata, ma dir tir vargilians dir, Iesu i tadav dir, ma dital varagur. ¹⁶ Di tar noe bat ra mata i dir upi koko dir a gire ilam ia.

¹⁷ Ma i tir dir: Ava go amur tata vargil vanavana tana ta kamumur vinavana, ma i tanguvian ra mata i mumur? ¹⁸ Tikai ta dir, a iangina Kleopa, i biti tana: U kaka bar, u ki Ierusalem ma pa u nunure ra lavur magit di tar pait ia ta go ra umana bung? ¹⁹ I tir dir: A lavur magit ava? Ma dir biti tana: A lavur magit ure Iesu ra te Nasaret, nina ra dekdek na propet muka ta kana papalum, ma ta kana tinata bula, ta ra mata i God ma ra tarai par bula; ²⁰ ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma kada umana tena varkurai dia ga tul tar ia upi ra varkurai na minat, ma dia ga ot ia ta ra bolo. ²¹ Ave ga nurnur tana ba ia muka nam ba na valaun Israel. Ma go bula, i tar utul a bung taun go ra lavur magit di tar pait ia. ²² Go bula, ta umana vavina ta vevet, dia tar vakaian avet, tago dia tar kilala tadav ra babang na minat, ²³ ma dia mama gire upi ra minatina, ma dia talil, dia biti ba dia tar gire ta umana angelo, dia biti ba i tar laun mulai. ²⁴ Ma ta umana ta vevet dia tar vana tadav ra babang na minat, ma dia gire tadav ra magit ra vaden dia ga tatike; ma pa dia gire Iesu. ²⁵ Ma i biti ta dir: Avat a tarai na papaua, ma ra bala i vavat i vavuan ma ra nurnur ta nam parika ra lavur propet dia ga tatike. ²⁶ Pa i ga topa vang ra Kristo ba na kairane go ra lavur magit, ma na olo ta kana minamar? ²⁷ Ma i tur pa ia ta ra buk kai Moses ma ra lavur propet, ma i vateten ra lavur magit ta ra Buk Tabu par ta dir ure mule. ²⁸ Ba dital vanavana maravai ta nam ra gunan dir vanavana upi ia, i papait na vana vur bolo. ²⁹ Ma dir vovo pa ia, dir tatike: Una ki pire mimir, tago i papait na ravian, ma i ki ria ra keake. Ma dital

ruk, ma i ki pire dir. ³⁰ Ba dital tar ki upi ra nian, i vatur ra gem, i lotu pa tana, i tabik ia, ma i tabar dir Me. ³¹ Ma i kapa ra mata i dir, ma dir gire ilam ia; ma i panie ka kan dir. ³² Ma dir biti vargil ta dir dari: Dave, a bala i dor pa i ga malamalapang vang ba i tata ta dor na nga, ma ba i pala tar ra Buk Tabu ta dor? ³³ Ma dir tut lulut pa ta nam ra pakana bung ma dir talil urama Ierusalem, ma dir tadav ra vinun ma tikai dia ki varurung, ma ta ra umana bula dia ki maravut diat, ³⁴ ma dia biti: A dovotina ra Luluai i tar laun mulai, ma i tar tur kapet rikai pire Simon. ³⁵ Ma dir varvai ta ra lavur magit i ga tadav dir na nga, ma ba dir tar gire ilam ia ba i tabik ra gem.

*Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo
(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Ioa 20:19-23;
Apos 1:6-8)*

³⁶ Ba dir tatike boko go ra lavur magit, ia iat i tur livuan ta diat, ma i tatike ta diat: A malmal tadav avat! ³⁷ Ma dia ururian tana, ma dia burburut, dia nuk ia ba dia giragire ra tulungen. ³⁸ Ma i biti ta diat: Dave ava burburut? Ta ra ava ra lavur nuknuk dia arikai ta ra bala i vavat? ³⁹ Avat a gire ra ura limagu ma ra ura kaugu, ba iau iat go: go avat a bili iau, ma avat a gire; tago ra tulungen pa ta viono, ma pa ta uruna da go ava gire tagu. [⁴⁰ Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana, ma ra ura kauna.] ⁴¹ Ba pa dia nurnur boko, tago dia gugu ma dia kakaian, i tir diat: Pa ava vung ta magit ati ba ina en ia? ⁴² Ma dia tabar ia ma ra pakana en di ga tun ia. ⁴³ Ma i vatur vake, ma i en ia ta ra mata i diat.

⁴⁴ Ma i biti ta diat: Go kaugu tinata iau ga tatike ta vavat ba iau ga ki boko pire vavat, ba i topa ia ba da pait ot pa ra lavur magit par di ga tumu ia ta ra varvai kai Moses ma ra umana propet, ma ra umana Kakailai bula ure iau. ⁴⁵ Ma i vakapa ra nuknuk i diat upi diat a nunure ra Buk Tabu; ⁴⁶ ma i biti ta diat: Di ga tumu ia dari, ba ra Kristo na virua, ma na laun mulai kan ra minat ta ra vautuluna bung; ⁴⁷ ma da varvarvai ta diat ra lavur vuna tarai par ure ra nukpuku ma ra punpun vue ai ra lavur varpam ta ra iangina; da tur pa ia arama Ierusalem. ⁴⁸ Avat a umana tena varvai ta go ra lavur magit. ⁴⁹ Ma go iau tulue nam ba Tamagu i ga vatading tar ia ta vavat; ma avat a kiki ung pa ia ta go ra pia na pal tuk tar da vamong avat ma ra dekdek marama.

*Iesu i tutua urama ra bala na bakut
(Mar 16:19-20; Apos 1:9-11)*

⁵⁰ Ma i agure vairop diat uro Betania, ma i tulue vakodo ra ura limana, ma i tata vadoane diat. ⁵¹ Ba i tatata vadoane diat boko, i vana ka kan diat, ma di kap ia urama ra bala na bakut. ⁵² Ma dia lotu tadav ia, ma dia talil uro Ierusalem ma ra ngala na gugu; ⁵³ ma dia kiki vatikai ta ra pal na vartabar, ma dia pite pa God.

**A BUK TABU A MAULANA KUNUBU ma A
KALAMANA KUNUBU**
**The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New
Guinea**
Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

Copyright © 1882-1983 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kuanua or Tinata Tuna or Tolai (Kauana)

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

1882 Mark 1883 +Matthew 1885 +Gospels (with revised Mt. Mk) BFBS NSW
Aux, Sydney 1891 +New Testament 1901 +New Testament (revised) BFBS,
London Translated by James Chalmers and W.G. Lawes (LMS)
1935 +New Testament [Repr +1942-1951] BFBS, London Translated by R.
Lister Turner and J.B. Clark (LMS)

1959 +New Testament 1962 +Genesis 1964 +Psalms BFBS, London and
Sydney 1971 1 Peter J. Palmer, Auckland 1973 +Bible (Repr 1974-+1991 BS
in Papua New Guinea, [Port Moresby-Lae] Revised and translated by Percy
Chatterton (LMS), assisted by Taunao Agaru, Reatau Mea, Morea Igo, Egi
Raka, Puka Oala, Mavara Hekure, and Dago Morea

This translation is made available to you under the terms of the Creative
Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it
in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are
licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,
please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

bbc5a26d-4db3-53f1-9593-2319b90317db